

Udviklingskompasset

Ny viden om milepæle og redskaber til udvikling af børn og unge i DDS

Kolofon

Udviklingskompasset

- Ny viden om milepæle og redskaber til udvikling af børn og unge i DDS

Af Camilla Mehlsen og Alona Vibe Vestergaard Andersen

© Mehlsen Media og DDS 2015

Fotos: Alona Vibe Vestergaard Andersen og Camilla Mehlsen

Illustrationer: Alona Vibe Vestergaard Andersen og Annalea Hartelius

ISBN: 978-87-93415-01-0 (elektronisk udgave)

www.mehlsenmedia.dk

Indhold

Indledning	4
DDS' programfornyelse	4
Undersøgelsens formål	5
Metode	6
Del 1	
Teorier om udvikling og læring	8
Udviklingsperioder og milepæle	13
Småbørnsalderen	16
Skolealderen	20
Teenagealderen	24
Del 2	
Den nye tropsgeneration	29
De 11-16-årige som generation	32
Den nye generation ifølge spejderlederne	36
Del 3	
Redskaber til personlig udvikling i DDS	39
Hvad har spejderlederne brug for af viden fra DDS?	40
Keep it simple – fra viden til handling	42
De seks udviklingsområder	43
Udviklingskompasset	46
Spejder - kend dig selv	47
Selvværdstræet	48
MAKERS-modellen	49
Litteratur	51

Indledning

“Dannelse er det, der er tilbage, når man har glemt alt det, man har lært.”

Ellen Key, forfatter til *Barnets århundrede* fra år 1900

Det Danske Spejderkorps (DDS) slår et slag for dannelse. DDS vil udvikle børn og unge til “vågne, selvstændige mennesker”. Idéen er at inspirere børn og unge, så de kan nå deres fulde potentialer og blive hele mennesker. Det er en klar målsætning, men også en særdeles ambitiøs én af slagsen. Som der står på DDS’ hjemmeside:

“ ‘Deres *fuldeste* potentiale’... Prøv at standse op her et øjeblik og reflektere over den idé – at hjælpe unge mennesker til at udvikle sig, så de kan nå og udleve deres fuldste potentiale. Så vil du måske også blive overvældet over, hvor ambitiøst det egentlig er.” (DDS.dk)

DDS’ programfornyelse

Det er ikke nyt, at DDS arbejder med dannelse, men DDS er i gang med en større programfornyelse, som går ud på at forny formålet, Spejderidéen og det program, som DDS arbejder ud fra.

Programfornyelsen handler om *hvorfor*, *hvordan* og *hvad* - om at tænke formål og metode sammen med aktiviteter. Der er tale om en modernisering af programmateriale, så det passer med nutidens generationer og samfund. Udvalget DDS Program står i spidsen for programfornyelsen, som blev sat i gang i 2012, og som løber i flere faser frem til ca. 2018. Visionen for DDS Program er, at alle spejderledere forstår og bruger programmet.

Programfornyelser sker ikke blot i Danmark, men også i spejderbevægelser i udlandet. Det sker som led i en proces sat i gang af World Organization of the Scout Movement (WOSM), der går under navnet *RAP - Renewed Approach to Programme*:

“The World Programme Policy states that each national association is not only free to develop its own specific activities, methods and educational objectives, but also should regularly revise its programme, in order to adapt it to the evolving world of young people and of society as a whole.” (WOSM 2000)

Et hovedmål med DDS' nye program er at sætte spejdernes personlige udvikling i centrum. Det arbejde kræver et fælles fundament og sprog, så medlemmerne kan tage afsæt i en fælles forståelse af udvikling og kan tale sammen om børns og unges udvikling som hele mennesker.

DDS' syn på personlig udvikling tager udgangspunkt i seks udviklingsområder: *åndelig, følelsesmæssig, intellektuel, social, fysisk og identitetsudvikling*. DDS Program har formuleret dannelsesmål for de seks områder og ønsker at sætte retning for spejdernes udvikling inden for hvert område.

Undersøgelsens formål

Som led i programfornyelsen har DDS bedt Mehlsen Media om at undersøge milepæle for og karakteristika ved børns og unges udvikling i alderen ca. 3 til 20 år, samt at udvikle et redskab, der kan inspirere ledere til at arbejde med spejdernes personlige udvikling. Mehlsen Media har tidligere været involveret i DDS' programfornyelse: I 2014 udarbejdede Mehlsen Media et inspirationskatalog om betydningen af medbestemmelse og ansvarlighed for børns og unges udvikling og læring (Mehlsen 2014). Kataloget bygger på nyere dansk forskningsbaseret viden om medbestemmelse og ansvarlighed.

Denne undersøgelse giver vidensbaserede indspark til DDS' fornyelse af programmet. Undersøgelsen skal hjælpe DDS med at belyse følgende tre spørgsmål:

Hvad er der af milepæle i børns og unges liv og af nyere forskningsmæssig viden om børn og unge, som DDS bør tage højde for?

Hvorfor? Fordi DDS i forbindelse med programfornyelsen ønsker at få et opdateret vidensgrundlag om børns og unges milepæle og udviklingsperioder.

Hvad optager de 11-16-årige i dagens Danmark?

Hvorfor? Fordi DDS har sværere ved at fastholde og tiltrække unge efter 11-års-alderen. DDS skal ikke kun være en børneorganisation, men også en ungeorganisation.

Hvordan kan DDS udvikle et fælles sprog og et redskab, der gør det lettere for spejderledere at forstå personlig udvikling og tale med spejderne om udvikling?

Hvorfor? Fordi der er behov for et redskab, der kan hjælpe spejderledere med at forstå DDS' udviklingsområder og med at få et fælles sprog om personlig udvikling.

Metode

Undersøgelsen består af tre dele:

Del 1. Opdateret vidensgrundlag om børn og unge

Den første del af undersøgelsen har til formål at give et opdateret vidensgrundlag om børns og unges udvikling med et udviklingspsykologisk afsæt. Vi undersøger og formulerer overordnede perioder og milepæle i børns og unges udvikling (alder ca. 3-20 år).

Dette indbefatter desktopresearch af nyere dansk og international forskningslitteratur om børns og unges udvikling. Desuden henter vi inspiration fra spejderprogrammer fra lande, der er i gang med eller har arbejdet med en programfornyelse ud fra et opdateret vidensgrundlag (bl.a. Sverige, Irland, Portugal og Australien).

To forskere, lektor i børnepsykologi Grethe Kragh-Müller og professor mso i pædagogisk psykologi Charlotte Ringsmose fra Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet har fungeret som sparringspersoner. De to forskere er blandt Danmarks førende eksperter i børnepsykologi. De står blandt andet bag redskabet KIDS – kvalitetsudvikling i daginstitutioner (Ringsmose og Kragh-Müller 2014), der har til formål at udvikle og forbedre de omgivelser, der udgør børns betingelser for læring og udvikling. Derudover er Grethe Kragh-Müller også kendt som ekspert i DR1-programmet *Børnenes hemmelige verden* (2015). De to forskere har bidraget med forskningsbaserede perspektiver på børns og unges udviklingsperioder og milepæle samt voksnes betydning for denne udvikling.

Del 2. Særligt fokus på tropsgenerationen

Den anden og mindre del af undersøgelsen anlægger et samfundsmæssigt kommunikationsperspektiv på de ca. 11-16-årige. Formålet er at undersøge de 11-16-årige som en målgruppe - hvad der kendetegner og optager dem. Vi har valgt at fokusere særligt på de 11-16-årige, fordi antallet af DDS-medlemmer begynder at falde markant i 10-års-alderen og frem. Som et led i undersøgelsen indhenter vi viden om, hvad der - ud fra udvalgte spejderlederes perspektiv - optager de 11-16-årige, og om der er noget nyt på spil i den nye ungegeneration.

Medieforsker Tina Skov Gretlund fra DR Medieforskning bistår med viden om de 11-16-årige som målgruppe og om deres interesser og fritid med afsæt i Gallups Børneindex.

Del 3. Redskaber - fra viden til spejderledernes praksis

Den tredje del af undersøgelsen har til formål at udvikle redskaber, der kan skærpe spejderlederes fokus på børns og unges udvikling. Dette indebærer, at vi får en forståelse af, hvordan spejderledere orienterer sig efter viden og taler med børn og unge om udvikling - med henblik på at udarbejde redskaber, der kan understøtte dette arbejde.

Vi har foretaget kvalitative interview med to DDS-spejderledere, hhv. en juniorleder og en tropsleder. De to ledere repræsenterer to forskellige typer af ledere med forskelle i alder, køn, anciennitet i DDS, geografisk placering samt tilknytning til DDS. Forinden foretagelsen af interviewene observerede vi ledere i deres praktiske arbejde under et spejdermøde, sammen med de børn/unge de er ledere for. Der er taget kontakt til interviewpersonerne via mail. Interviewene er udført som semistrukturerede samtaler.

Endvidere har vi ved de to spejdermøder talt med tre øvrige ledere (en gruppe-/juniorleder, en juniorleder samt en tropsleder) om deres motivation for at være ledere, om de største udfordringer i spejderledelse, og om hvornår de oplever, at spejderarbejdet "rykker", samt med ca. 10 børn om deres motivation for at være spejdere. Vi har også deltaget i DDS' uddannelsesmarked efterår 2015 i modulerne 'Børns udvikling 6-10 år' samt 'Børns udvikling 11-16 år' og talt med nogle af de deltagende ledere på de to moduler for at komme tættere på ledernes behov for viden.

Afslutningsvis har vi orienteret os i DDS' kommunikationskanaler rettet mod spejderledere for at få en forståelse af, hvordan DDS arbejder med at få viden i spil i ledernes praksis.

Konsulent Charlotte Larsen fra Mondays har deltaget i det første lederinterview og spejdermøde med henblik på at analysere, hvordan ny viden om børns og unges udvikling bedst kan omsættes til redskaber med relevans for spejderledere i DDS. Charlotte Larsen er ekspert i redskabsdesign, innovationsudvikling og ledelse og er hovedforfatter af bogen *Lær af de gyldne øjeblikke - håndbog i meningsfuld ledelse*.

Del 1

Teorier om udvikling og læring

Viden om børns generelle tænkning og udvikling har stor betydning for, hvordan man i DDS kan forstå børn og unge. Barnets tænkning forandrer sig over tid – og dermed forandrer den voksnes rolle sig også. Hvis spejderlederne har en god viden om børns udvikling, kan det hjælpe med at forstå, hvorfor børn og unge handler, som de gør, og lederne kan bedre tilrettelægge aktiviteter for dem. Før vi kan beskrive perioder og milepæle i børns og unges udvikling, er det relevant at se nærmere på den teoretiske tilgang til udvikling og definere, hvad udvikling og læring er,

Der findes mange forskellige psykologiske teorier om, hvordan børn og unge udvikler sig og lærer. I denne undersøgelse anlægger vi en **sociokulturel udviklingsforståelse**, som i stigende grad præger det psykologiske såvel som det pædagogiske felt. De to forskere Charlotte Ringsmose og Grethe Kragh-Müller, der har givet input til denne undersøgelses udviklingspsykologiske vidensgrundlag, tager begge afsæt i en sociokulturel forståelse og inddrager også ny viden om hjernens udvikling. Grethe Kragh-Müller er lektor i børnepsykologi, og Charlotte Ringsmose er professor mso i pædagogisk psykologi, begge fra Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet.

Samspil mellem individ og omgivelser

I de senere år er der kommet et større forskningsmæssigt fokus på omgivelsernes betydning for barnets/den unges muligheder for at udvikle sig og lære. I en sociokulturel optik er udvikling ikke et individuelt projekt. Det omgivende miljø har afgørende betydning for barnets udvikling (Ringsmose 2015). Eller som Kragh-Müller formulerer det:

“I de senere år har den grundforståelse vundet indpas, at børns liv og udvikling kun kan forstås som indlejret i det samfund og den kultur, som barnet vokser op i. Med denne sociokulturelle udviklingsforståelse betragtes menneskets udvikling som noget, der altid foregår i et dialektisk (gensidigt vekselvirkende) samspil med den kultur og det samfund, som barnet vokser op i.” (Kragh-Müller 2013)

Det betyder, at ethvert barn er født forskelligt fra alle andre individer, og det lærer og udvikler sig i samspil med andre børn og voksne i det læringsmiljø, det befinder sig i. Børn, der vokser op i stimulerende miljøer, udvikler sig og lærer bedre, og de bevarer i højere grad også lysten til at lære. En stor del af intelligensen og de højere psykiske funktioner er påvirkelig og bliver udviklet gennem kontakt til omgivelserne (Ringsmose 2015).

Fokus på forskellighed

I det pædagogiske forskningsfelt er der i stigende grad en tendens til at se børn som forskellige individer, der kræver forskellige tilgange. Det er et farvel til “one size fits all”, og goddag til en differentieret pædagogik og didaktik. Den tendens kommer ikke kun fra den sociokulturelle udviklingsforståelse, men viser sig også i eksempelvis nyere forskningsbaseret litteratur om inklusion, hvor man lægger vægt på omgivelsernes og læringsmiljøets muligheder for at inkludere forskellighed - frem for at fokusere på iboende egenskaber hos den enkelte person (Mehlsen 2013).

En af de nyere teorier, der betoner menneskers forskellighed, er den amerikanske psykolog Howard Gardners teori om de mange intelligenser, der kort fortalt handler om, at mennesker har forskellige måder at lære på. Den teori er også beskrevet i DDS' *Lederbogen* (DDS 2006). Teorien om de syv intelligenser er et opgør med en udbredt forestilling om, at mennesket er født med en generel intelligens kaldet “g-faktoren”. Ifølge Gardner er intelligens ikke statisk, men noget, der udvikler sig gennem livet (Mehlsen 2010).

De **syv intelligenser** er: interpersonel, musikalsk, intrapersonel, sproglig, kropslig/kinæstetisk, logisk-matematisk og visuel-rumlig. I 1990'erne tilføjede Howard Gardner den naturalistiske intelligens som den 8. intelligens, og intelligensen for det *eksistentielle* har også været på tale som en 9. intelligens (Mehlsen 2010). Disse intelligenser kan med man med fordel have in mente i arbejdet med børn og unges læring.

Nærmeste udviklingszone og stilladsering

Den russiske psykolog Lev Vygotskij har lanceret et begreb, der netop tager afsæt i forskellige tilgange til den enkelte menneske. Begrebet “zonen for den nærmeste udvikling” har i de senere år vundet indpas i dansk pædagogik og kan bruges til at forstå den voksnes rolle for børns og unges udvikling.

Et menneske lærer altid ud fra, hvad hun eller han ved og kan i forvejen. Den voksne kan hjælpe barnet med at bevæge sig fra det, barnet er i stand til at klare på egen hånd (aktuelle *præstationsniveau*), til det, barnet har potentiale til at kunne (*potentielle niveau*). Forskellen på et barns præstation, når det arbejder alene, og når det arbejder sammen med en mere kompetent partner, betegner Vygotskij for “den nærmeste udviklingszone” (Kragh-Müller 2013).

Begrebet *stilladsering* eller *stilladsbygning* bruges ofte om den voksnes/den mere kompetente persons rolle: Hjælpen er en slags støttende stillads, der holder bygningen oppe (Smidt 2011).

Eksempel på nærmeste udviklingszone

Et eksempel på, at der kan være stor forskel på børns potentiale, giver Vygotskyj:

Lad os forestille os, at vi har at gøre med to børn, og at vi har fundet ud af, at begges mentale alder er syv år. Det vil sige, at de er i stand til at løse opgaver, der er beregnet for syvårige børn. Når vi presser børn yderligere i disse test, viser der sig imidlertid en væsentlig forskel mellem dem. Med hjælp fra ledende spørgsmål, eksempler og demonstrationer har det ene af børnene ingen vanskeligheder ved at løse opgaver, der er taget fra test, beregnet for børn, hvis udvikling er to år længere fremme end det pågældende barn. Hjulpet på samme måde er det andet barn kun i stand til at løse opgaver, der er beregnet for børn, hvis udvikling er et halvt år længere fremme end det pågældende barn (Vygotskyj 1956, citeret fra Schaffer 2005).

Den voksne eller den mere kompetente partner spiller således en central rolle, for at et barn kan bevæge sig ind i sin nærmeste udviklingszone. Der er forskel på det, barnet mestrer alene, og det, barnet er i stand til at præstere i samarbejde med en mere kompetent partner. Når den voksne er opmærksom på barnets udtryk, kan den voksne bringe barnets udvikling til et højere niveau (Kragh-Müller 2013).

Hvad er udvikling?

Udvikling er, at noget eller nogen forandrer sig over tid. Udvikling kommer i stand i mødet mellem barnets parathed på det givne tidspunkt og omverdenens muligheder. Et barns udvikling opstår således ikke af sig selv (modning) og heller ikke gennem påvirkning udefra alene. Hvis voksne eksempelvis anbringer børn på en tom plads, er der ting, børnene ikke kan lære, fordi mulighederne ikke er til stede i omgivelserne. Det er voksnes ansvar at give børn udviklingsmuligheder og sikre rammer, der stimulerer udvikling (Kragh-Müller & Ringsmose, interview 2015). Et barns udvikling afhænger af barnets konkrete udviklingsmuligheder og af det historiske tidspunkt, barnet er født på. Udvikling handler også om at tilegne sig kendskab til den kultur og det samfund, som barnet vokser op i.

Når man har med børns og unges udvikling at gøre, er det vigtigt, man ikke har blikket stift rettet mod det niveau, man vil have barnet/den unge hen (fremtid: at blive til), men også ser, hvor barnet/den unge er (nutid: at være) og på det fællesskab, barnet/den unge er en del af (fællesskab: at høre til).

Kragh-Müller skelner mellem at *være*, at *høre til* og at *blive til* (på engelsk: *being*, *belonging*, *becoming*):

“Grundlæggende har børn behov for at få lov til at være - at have ret til at have en barndom i sig selv og ikke kun som forberedelse til voksenlivet. Barnet har også brug for at høre til - at deltage og have en position i sociale fællesskaber. Endelig har barnet behov for at blive til som person gennem at lære om den omgivende verden, så det bliver i stand til at begå sig i denne” (Kragh-Müller 2015).

Hjernen

Forskning i børns og unges udvikling inddrager i stigende grad viden om hjernens udvikling. Hjernen er fra fødslen ganske ufærdig og ca. 20 år om at blive udviklet. Det ligger formentlig i generne, at hjernens forskellige dele er klar til udvikling på bestemte tidspunkter (Kragh-Müller & Ringsmose, interview 2015).

Når hjerneforskning får stadig større betydning for det pædagogiske område og for forståelsen af, hvordan mennesket udvikler sig, er det, fordi de videnskabelige målemetoder af hjernen er blevet langt mere avanceret. Et vigtigt gennembrud for hjerneforskningen er, at vi i dag ved, at hjernen er *plastisk*, dvs. formbar og foranderlig. Hjernen formes af omgivelsernes stimulering, særligt i de første leveår, men den er også i udvikling senere i livet. I sidste århundrede mente hjerneforskningen ellers, at hjernens udvikling stoppede ved 20-25 årsalderen (Mehlsen 2015).

Hvad er læring?

I interviewet med Grethe Kragh-Müller og Charlotte Ringsmose giver de en definition på læring og leg: Læring er en proces, der resulterer i adfærds-, videns-, holdnings- og værdiændringer i et menneske. Læring har først fundet sted, når en person kan forholde sig til forskellige situationer på en ny måde. Læring og undervisning er ikke det samme. Læring og udvikling hænger sammen. Med disse fire udsagn in mente, så skal barnet lære noget nyt for at kunne udvikle sig, og det skal være udviklet for at kunne lære bestemte ting. Hjernen skal have aktivitet for at kunne lære. Alle mennesker skal være aktive for at kunne lære, men jo yngre barnet er, jo mere skal læringen foregå fysisk aktivt og konkret. Læring foregår trægt hos små børn, hvis de sidder stille. Den voksne hjerne er i stand til indre tankeoperationer og kan være aktiv i tankeprocesser (Kragh-Müller & Ringsmose, interview 2015).

Når emnet er børns udvikling og læring, er leg ikke til at komme uden om. Leg er en guldgrube for udvikling og læring. Leg er en selvvalgt og lystbetonet aktivitet, der er tilfredsstillende i sig selv. Man lærer, når man leger, men man leger ikke med det formål at lære noget.

Gennem leg kan barnet lære verden at kende og eksperimentere med virkeligheden, bearbejde erfaringer og følelser, udvikle målrettethed, opfylde ønsker og drømme, afprøve identitet, vende afmagt til magt, knytte venskaber og lære at tage sociale hensyn. Legens funktioner hænger således på flere måder sammen med DDS' seks udviklingsområder, bl.a. følelsesmæssig, social og identitetsudvikling.

Samfund og kultur præger børns liv

Et eksempel på, at samfund og kultur har stor betydning for tilgangen til børn og unge, giver Grethe Kragh-Müller i magasinet Asterisk, hvor hun sammenligner børnehaver i forskellige lande:

“Der er meget markante forskelligheder, når man ser på institutioner på tværs af landegrænser. Det, vi i Danmark synes, er rigtig godt at gøre, synes de ikke nødvendigvis i et andet land. Sidste år besøgte jeg Kina, hvor de har fået en ny lovgivning på området, som blandt andet fastslår, at der ikke må være voksenmøbler i børnehaver, men kun børnemøbler, fordi det hele skal være tilpasset børnene. Ser du på en dansk daginstitution, så er der de fleste steder voksenmøbler over hele linjen. Da jeg besøgte dagtilbud i USA, var der en radikalt anderledes tilgang til børns følelser og følelsesliv, som sprang i øjnene. Hvis et barn i en amerikansk børnehave bliver ked af det over, at det f.eks. ikke må være med, så kan det få lov til at sidde på en stol, indtil det er faldet til ro. Opfattelsen er, at hvis man går hen til barnet, når det er ked af det, så lærer man barnet, at det bare skal græde, så kommer de voksne løbende. Herhjemme ville vi jo sige, at hvis et barn bliver vred eller ked af det, så skal den voksne netop være der for at støtte barnet i at regulere sine følelser, så barnet efterhånden bliver bedre til at håndtere sit eget følelsesliv, for hvis barnet overlades til sig selv, så er det sværere at lære” (Holt Nielsen 2014).

Udviklingsperioder og milepæle

Opdeling af barnets udvikling

I udviklingspsykologien er der delte meninger om, hvordan man hensigtsmæssigt opdeler barnets udvikling, og hvad man skal kalde denne opdeling. ”Faser”, ”stadier”, ”domæner”, ”aldre” og ”perioder” er nogle af de forskellige betegnelser for udvikling i barndommen.

Den schweiziske psykolog Jean Piagets teori har domineret børnepsykologien i det 20. århundrede, og det er fortsat den mest omfattende teori om, hvordan børn lærer at forstå verden. Piaget mente, at udviklingen sker i *stadier* og i *trin*. Ifølge Piaget er udviklingen inddelt i fire faser, og der er tre tidspunkter i barndommen med væsentlige mentale omorganiseringer:

- ved slutningen af barnets andet leveår
- omkring det sjette/syvende leveår
- omkring det 11./12. leveår.

Ifølge Kragh-Müller og Ringsmose er Piagets teori fortsat vigtig for at forstå, hvordan børn og unge udvikler sig. De anbefaler dog at bruge termen ”perioder” frem for ”faser” eller ”stadier”. De betoner, at der er stor variation fra barn til barn. Hvornår en periode indtræffer i barnets liv, afhænger dels af nervesystemets og hjernens udvikling, dels af kulturspecifikke og samfundsmæssige forventninger og krav og af barnets livssituation.

“Barnets udvikling forløber i en række livsperioder. Der er ikke tale om en faseopdeling, når man taler udvikling hos barnet. Barnet bygger ovenpå og bliver gradvis i stand til at forstå og indgå i det sociale liv på nye og mere nuancerede måder end tidligere.” (Kragh-Müller & Ringsmose, interview 2015).

Aldersaspektet i kognitiv udvikling

Kragh-Müller har sammenholdt aldersangivelser for barnets kognitive udvikling fra tre centrale teoretikere - Piaget, Vygotskij og Bruner (figur fra Kragh-Müller 2015):

	Jean Piaget	Lev Vygotskij	Jerome Bruner
0-2 år	Sensomotorisk	Sproget er forintellektuelt Tænkningen er førsproglig	Repræsentation gennem handling
2-6 år	Præoperationel 2-4: præconceptionel 4-6: intuitiv leg	Kommunikativt sprog Egocentrisk sprog Leg	Ikonisk repræsentation
6-11 år	Konkretoperationel	Indre tale > tænkning	Symbolsk repræsentation
11- år	Formelle operationer	Formelle operationer	

Ting ta'r tid - udvikling ta'r tid

“Det siges, at da Piaget første gang besøgte USA for at tale om børns forskellige udviklingsstadier, spurgte en af tilhørerne ham, hvordan man med udgangspunkt i hans teorier kunne gøre en effektiv indsats for at få børnene hurtigere gennem stadierne. Piaget refererede til dette som “det amerikanske spørgsmål”. Han havde tilsyneladende en opfattelse af amerikanere som stærkt omkostningsbevidste og fokuserede på størst mulig indtjening på kortest mulig tid.” (Rønhovde 2011).

Udviklingsperioder og aldersangivelser

I denne rapport bruger vi betegnelsen *udviklingsperioder*. De aldersangivelser, som vi stiller op for hver udviklingsperiode, bygger på et gennemsnit af, hvornår børn udvikler sig på forskellige områder, dvs. de er beregnet ud fra generelle og statistisk signifikante undersøgelsesresultater. Det er vigtigt at understrege, at der er store individuelle og kulturelle forskelle på børns og unges udviklingsforløb. Som den irske spejderbevægelse formulerer det i *Stages of Development*:

“Generally young people reach each developmental stage in their own time. Community, culture and family situation all have an impact on the acquisition of developmental stages.” (Scouting Ireland 2005).

Den australske professor i psykologi Marilyn Fleer er kritisk over for at vurdere et barn ud fra alder. Hun udtrykker i magasinet *Asterisk*, at samfundet er for aldersfikseret, når det gælder børns udvikling (Mehlsen 2014):

“Vi forstærker det perspektiv i vuggestuer, børnehaver og skoler, hvor børnene er inddelt i grupper ud fra deres alder. Og det er et problem, for det påvirker dine forventninger til barnet. For eksempel er der stor forskel på, om du ser barnet som en 10-årig og stiller krav til barnet ud fra din forestilling om en 10-årig, eller om du ser på barnet som én med en specialviden om et givent emne.”

I denne rapport sætter vi aldersangivelser ud for udviklingsperioder, da vi mener, det giver et overblik til at forstå børns gennemsnitlige udvikling, men vi understreger samtidig, at det er vigtigere at se på barnet som en person med særegne træk og sin egen udvikling frem for at lade alderen styre.

Udviklingsperioder

På de næste sider gennemgår vi kendetegn og milepæle ved fem forskellige udviklingsperioder. I sparring med Kragh-Müller og Ringsmose er vi kommet frem til at inddele hver periode ud fra forskellige aspekter af udvikling: kognitiv, social og følelsesmæssig udvikling, identitetsudvikling samt hjernens udvikling. Desuden fokuserer vi på særlige milepæle, som spiller en afgørende rolle for barnets udvikling, og som er særligt relevante for DDS at tage højde for, herunder samfundsskabte milepæle. Vi giver også en række gode råd ved hver udviklingsperiode.

Småbørnsalderen (2-6 år)

MILEPÆLE

Symboldannelse. Der sker en afgørende ændring tæt på to-års-alderen, hvor barnet kan udtrykke sig gennem sproget: Barnet begynder at tænke symbolsk - frem for kun at udforske verden sansemotorisk. Det kan forestille sig noget, der ikke er i den virkelige verden, fx at en pind også kan være en hest. Legen får en mere fantasifuld karakter.

Selvstændighed. To-års-alderen kaldes også "den første selvstændighedsalder". Barnet begynder at sige 'nej'. Tidligere blev perioden kaldt for "trodsalderen", da man så barnet som ulydigt, hvis det ikke gjorde, hvad der blev sagt.

I dag ser vi anderledes på det: Vi vil hellere opdrage til selvstændighed, end vi vil disciplinere.

Den førbegrebsmæssige periode (ca. 2-4 år)

Tænkning: Tænkningen er magisk/symbolsk, og set med voksnes øjne er tænkningen ikke-logisk. Barnet sammensætter sin egen logik ud fra sine erfaringer. Barnet er *handlepræget*, dvs. handling kommer før tanke.

Følelsesmæssig: I de første leveår moduleres de grundlæggende følelsesmæssige centre i barnets mellemhjerne. De mest almindelige følelser er glæde, smerte, vrede og frygt. Barnet udviser i 2-3-års alderen mere komplicerede følelser som skam og stolthed. Anerkendelse har stor betydning, fordi barnets selvudvikling (dvs. bevidsthed om sig selv) tager fart.

Social: Barnet opfatter verden ud fra sit eget perspektiv (*egocentri*). Barnet begynder at udvikle sprog og begynder dermed at forstå sin omverden og sig selv i sproglige termer. Barnet har svært ved at sætte sig i andres sted.

Identitet: Barnet er bevidst om sig selv som person. Når det begynder at sige 'jeg' eller 'det er min', er det tegn på, at barnet er bevidst om sig selv. Barnet har endnu ikke så mange erfaringer med sig selv som person og kan derfor nogle gange komme til at overvurdere sig selv.

Hjernen: Hjernens udvikling er endnu i en tidlig periode. Venstre og højre hjernehalvdel er splittet (*splitbrain*). Når de to hjernehalvdele ikke er integreret, handler barnet, før det tænker. Før eksekutivfunktionerne i frontallapperne er udviklet, vil barnet have svært ved at tænke i tid og sted samt svært ved at skelne mellem fantasi/virkelighed og sandhed/løgn. Det kan kun koncentrere sig kort tid ad gangen.

Den intuitive periode (ca. 4-6 år)

Tænkning: Barnets tænkning er symbolsk, intuitiv og umiddelbar, og den bygger direkte på sanseindtryk. Barnet er *perceptionsbundet*, dvs. det vurderer og handler ud fra, hvad det kan se foran sig her og nu. Barnet er *handlepræget*, dvs. handlingen kommer før tanken (Kragh-Müller 2015). Fantasi spiller en vigtig rolle i leg. Barnet har svært ved at tænke i årsagssammenhænge, træffe valg og overskue de konsekvenser, som et valg kan have. Barnet er bundet til den konkrete oplevelse og tager tingene konkret og bogstaveligt.

Konkret og bogstavelig tænkning

Ringsmose peger, som eksempel på konkret og bogstavelig tænkning, på Benny Andersens karakter drengen Eigil i sine bøger om Snøvsen. Eigil tager ordene helt bogstaveligt:

“De voksne sagde så meget som ikke var til at forstå, men sjovt lød det mange gange. Engang spurgte mor far, om de ikke skulle gå i cirkus alle sammen, så kunne mormor passe den lille. Men far svarede, at han ikke havde en rød reje, og så kom Eigil til at grine, og så lo far og mor med, og far sagde, at de måske alligevel fik råd til at komme i cirkus. Bagefter tænkte Eigil meget på den røde reje, som far ikke havde. Mon far virkelig troede, at han kunne komme ind i cirkus, hvis han betalte med en rød reje? Far kunne lige så godt have sagt, at han ikke havde en gul giraf. Eigil tegnede en tegning af cirkus, hvor alle folk kom og betalte med røde rejer.” “En anden af fars arbejdskammerater havde tit en ræv bag øret, sagde far. Eigil havde engang set en ræv på marken over for huset, hvor de boede.”

Følelsesmæssig: Barnet begynder at forstå, hvad andre føler (empati), og at andre ikke behøver at have samme følelser som én selv. Det kan knytte venskaber. Skyldfølelse bliver en del af følelsesregistret, og det viser en begyndende forståelse for moral.

Barnet forstår sjældent, at det kan påvirke sine egne tanker og for eksempel opmuntre sig selv, hvis det er ked af det.

Piger sætter i højere grad ord på følelser, muligvis fordi de får flere spørgsmål og kommentarer om følelser end drenge: Studier af børn i børnehaven viser, at næsten 80 % af alle udsagn om følelser kommer fra piger (Ulvund 2008).

Kragh-Müller i DR1-programmet *Børnenes hemmelige liv: De store følelser*.

“De store følelser er en del af barnets udvikling. De er der, og de skal være der. For ellers ville barnet aldrig lære at have med dem at gøre... Børnehavealderen er der, hvor vi burde have det største fokus på, hvordan vi modulerer de følelsesmæssige centre i hjernen, fordi det har enorm stor betydning for, hvordan vi kommer til at klare os senere hen i livet... Med følelsesregulering er det rigtig vigtigt, at barnet har voksne omkring sig, for barnet kan ikke af sig selv håndtere det følelsesmæssige stress, der kan være i kroppen. Det er vigtigt at være der med barnet og hjælpe barnet med følelser.”

Social: Barnet udbygger sine sociale færdigheder og udbygger sit kendskab til den nære omverden.

Barnet opfatter fortsat verden ud fra sit eget perspektiv (egocentri), og egocentri hæmmer dets evne til at forstå relationer. Det begynder gradvis at forstå, at andre kan tænke anderledes end én selv, og at det kan inddrage andres opfattelser.

Kragh-Müller i DR1-programmet *Børnenes hemmelige liv*

“Det er meget interessant, når man ser på, hvad drenge leger, så er det ofte noget, der foregår uden for dørtærsklen; uden for hjemmets fire vægge, mens pigerne mere er optaget af det, der foregår inden for hjemmets fire vægge. Det er meget “traditionelle kønsroller”. Man kan spørge sig selv, hvorfor det ikke er gået i opløsning, når 95 % af danske børn oplever, at deres mødre går på arbejde? Man mener, det hænger sammen med, at de udforsker de klassiske kønsroller, og at de måder, vi handler på, er længere tid om at forandre sig end de holdninger, vi har til det.”

Identitet: Barnets selvbillede dannes i høj grad af omverdenens reaktioner på barnet (Ulvund 2008). Får man gentagende gange at vide, at man er 'sød' eller 'fræk', påvirker det ens selvbillede. Frem til skolealderen er det især barnets fysiske træk og daglige gøremål, der spiller ind på, når barnet skal beskrive sig selv. Et positivt og realistisk selvbillede gør børn robuste (Ulvund 2008).

Hjernen: Hjernen er splittet mellem venstre og højre hjernehalvdel (*splitbrain*), men i hjernehalvdelene begynder gradvis at blive integreret - hos piger ca. mellem 4-6 år, hos drenge ca. 7-10 år (se næste afsnit om milepæle).

Gode råd i førskolealderen

- Lyt med indlevelse. Barnet har brug for at føle sig forstået. Når man ikke kan så mange ord, tager det tid at udtrykke sig. Prøv at forstå, hvordan og hvorfor barnet fx udviser vrede eller er ked af det.
- Hjælp barnet med at sætte ord på følelserne og at klare følelserne. Det er vigtigt både for drenge og piger. Del glæden med barnet.
- Brug ord, krop og handling. Barnet lægger mere mærke til ikke-sproglige udtryk.
- Begræns valgmuligheder. Barnet kan ikke overskue for mange valg.
- Stil hellere 'hvad'- og 'hvordan'-spørgsmål i stedet for 'hvorfor'-spørgsmål. Barnet kan ikke nødvendigvis forstå årsagen til, at noget skete.
- Betragt børn som små mennesker, som har ønsker og vil noget med verden, og tag deres oplevelser alvorligt.
- Vær autentisk interesseret. Børn har brug for at være sammen med voksne, som er interesserede i børn, som vil noget sammen med dem, og som lytter til dem.
- Leg uden målstyring. Barnet leger ikke med et formål om at lære noget bestemt. Man kan ikke definere et bestemt udbytte, som barnet skal have.

Skolealderen (ca. 6-12 år)

MILEPÆLE - CA. 6 ÅR:

Overgang - fra småbarn til skolebarn. I alle kulturer ser man, at der sker en markant forandring af barnet i seks-års-alderen. Det er en særlig alder, hvor barnet tænker og lærer forskelligt fra både småbarnet og skolebarnet. Det kaldes også "den anden selvstændighedsalder". I andre kulturer taler man om, at nu er barnet gammel nok til at passe fårene og passe ilden. Det kan være en overgang med følelsesmæssig ustabilitet, og det er en periode med fysiske forandringer. Mælketænder falder ud, de første blivende tænder (seks-års tænder) vokser frem.

Filosofisk periode. Barnet er optaget af filosofiske overvejelser om livets store spørgsmål i seks-års-alderen, fx liv og død; universet og dets oprindelse. Mange drenge er optaget af at være "størst, først og stærkest" og har svært ved at tabe fx i et brætspil.

Paradoks: Barnet begynder i skole, samtidig med at det er alderen, hvor "verden åbner sig" for barnet. Det er den periode, børn har allersværest ved at sidde stille - og netop skal lære at sidde stille i skolen. Det er derfor vigtigt, at barnet bevæger sig og er aktiv uden for skolen.

Gradvis integration af to hjernehalvdele. Barnets to hjernehalvdele (splitbrain) er først integreret i ca. 6-7-års-alderen. Den *højre hjernehalvdel* har at gøre med at gribe og fastholde indtryk, at opleve i helheder og at danne overblik. Rum-retning, sprogmelodi, evnen til at tænke kreativt og se nye muligheder. *Venstre hjernehalvdel* har at gøre med at begribe, sætte ord og begreber på det oplevede, evnen til at analysere og skille tingene ad.

Forbindelsen mellem de to hjernehalvdele kaldes *hjernebjælken* (eller *corpus callosum*). Hjernebjælken er der fra fødslen, men er ikke klar til at blive brugt. Gradvis er forbindelsen klar, til at der kan løbe nerveimpulser fra den ene hjernehalvdel til den anden. Drenge hjerne er generelt senere udviklet end pigers hjerne. Hjernebjælken har såkaldt vækstspurt hos piger i 4.-6-års-alderen og hos drenge i 7-10-års-alderen. For nogle drenge hænger de to hjernehalvdele først sammen i 10-års-alderen. Det er først, når der er vækstspurt, at barnet kan koordinere og bruge hjernehalvdele samtidig (Kragh-Müller 2015 og Ringsmose & Kragh-Müller, interview 2015). Så længe barnet har splitbrain, kan det ikke tænke fra del til helhed, og det er fx ikke forsvarligt at lade barnet begå sig i trafikken. Det er en forudsætning for at kunne læse og skrive, at de to hjernehalvdele integreres.

Frontallapperne skal være udviklet, for at barnet kan tænke i og forstå tid og sted. Frontallapperne har at gøre med eksekutive funktioner såsom at kunne regulere adfærd, dømmekraft og planlægning.

Tommelfingerregel:

1. Så længe barnet skriver spejlvendt, er det tegn på, at de to hjernehalvdele ikke er integreret.
2. Lighedsprøve: Så længe barnet ikke kan danne overbegreber, er det tegn på, at hjernehalvdelene ikke er integreret. Fx hvad er fællesnævneren mellem en blomme og et kirsebær? Det er typisk først i seks-års-alderen, barnet kan sige 'frugt'.

Den konkrete-operationelle periode (ca. 7-9 år)

Tænkning: Barnet udvikler øget evne til logisk-rationel tænkning og til systematisk tænkning. Det begynder at kunne forudse og planlægge handlinger, og det får gradvis en bedre forståelse af årsag-virkning-forhold. Det kan koncentrere sig og bliver bedre til at styre opmærksomhed. Det kan huske i tid og sted. Det kan opdele i kategorier og tænke fra del til helhed. Barnet begynder at forstå vittigheder. Det har svært ved at tænke hypotetisk og abstrakt. Barnet er stadig bundet til den konkrete oplevelse og tager tingene konkret og bogstaveligt. Det har behov for konkrete oplevelser og objekter.

Opfattelsen af verden som konkret

I interviewet med Grethe Kragh-Müller giver hun et eksempel på, at et barn endnu opfatter verden konkret: "En 8-årig kommer løbende i fuld fart. En voksen siger: "Du må ikke løbe!" Hvortil barnet svarer: "Jeg løber ikke. Jeg galoperer." Barnet tror ikke, det har gjort noget galt."

Følelsesmæssig: Barnet er tættere på sine følelser end voksne. Det begynder at kunne tænke før handling - hvis det er udhvilet og i følelsesmæssig balance. Barnet begynder at forstå, at man kan få hjemve, når man er væk fra familien, men at man kan aflede tanker fra denne følelse (Ulvund 2008).

Social: Barnet begynder at frigøre sig fra egocentri og får mere omtanke for andre. Kammerater og gruppedannelse får øget betydning. Det er vigtigt at finde en position blandt ligestillede. Barnet forstår, hvad regler er, og at man kan være med til at beslutte regler. Social udvikling handler om at have gode rollemodeller, der viser barnet, hvordan man lytter til hinanden, tager hensyn, giver hinanden plads og indflydelse.

Identitet: Barnet bliver en del af en gruppeidentitet. At have venner er vigtigt for ens selvbillede. Der er store forskelle i drenge- og pigefællesskaber, både indbyrdes og i relation til voksne. Barnet ser også

psykologiske og sociale aspekter af sig selv - og ikke kun ydre, fysiske træk eller interesser - og kan fx beskrive sig selv som én, der har mange venner, og beskrive indre egenskaber ved andre (Ulvund 2008).

Hjernen: Der sker vækstspurt i frontalpandelapperne. Eksekutivfunktionerne udvikles mere og mere. Opfattelsen går fra at kunne tænke i dele (eks. ordbilleder ved læsning) til at kunne opfatte helhed. Helhedsopfattelsen afhænger af, at hjernehalvdelene både er integrerede og adskilte, og netop denne tankeoperation mellem hjernehalvdelene gør det muligt at kunne læse og skrive.

Skolebarnets tænkning

Ringsmose fremhæver Astrid Lindgren som en forfatter, der formår at forstå og fange skolebarnets tænkning, for eksempel i figurerne Tommy og Annika fra Pippi Langstrømpe. Som i dette eksempel, hvor Tommy og Annika ikke forstår Pippis ironi:

”Annika spurgte bekymret: ”Bor du her helt alene?” ”Nej da,” sagde Pippi. ”Hr. Nilsson og hesten bor her jo også.” ”Ja, men jeg mener, har du ingen mor eller far her?” ”Nej, overhovedet ikke,” sagde Pippi sorgløst. ”Jamen hvem siger så, hvornår du skal gå i seng om aftenen og sådan noget?” spurgte Annika. ”Det gør jeg selv,” sagde Pippi. ”Først siger jeg det én gang meget venligt, og hvis jeg så ikke lystre, så siger jeg det en gang til meget bestemt, og hvis jeg så alligevel ikke vil lystre, så vanker der en omgang, forstår I”. Helt og holdent forstod Tommy og Annika det nu ikke, men de tænkte, at det måske var en god måde.”

Den konkret-operationelle periode (ca. 9-11 år)

Tænkning: Tænkningen begynder at ligne den voksnes måde at tænke på. Barnet begynder at tænke abstrakt og i problemløsning, men hjernen skal have et ekstra skub. Barnet begynder at forstå ironi.

Følelsesmæssig: Perioden er følelsesmæssigt mere stabil end førskoletiden og teenagetiden.

Social: Kammeratskab og skolen fylder meget. Barnet er meget afhængig af, hvad kammeraterne gør, og hvad de går til, og af at få anerkendelse fra kammeraterne. Det er mindre egocentrisk. Det forstår, at mennesker er forskellige.

Identitet: Barnet har en fornemmelse for egen identitet og kønsrolle. Barnet søger at finde sin stil, og det udvikler sin selvforståelse. Idoler har stor betydning.

Gode råd i skolealderen

Det er vigtigt med aktiv læring op gennem skolealderen. Man lærer bedst, når man er aktiv. Det behøver ikke kun at være fysisk aktiv. Det større barn kan også være aktiv i tænkning.

- Vær opmærksom på børnenes søvnbalance og følelsesmæssige udsving. Det har stor betydning for barnets adfærd og evne til at tænke. Hjernens og kroppens udvikling er afhængig af, at barnet får sovet tilstrækkeligt.
- Vær opmærksom på, at børnene lærer af deres fejl. Skældud er ikke en god strategi.
- Læg et godt øre ude for, hvad børnene er optaget af, og inddrag børns interesser og perspektiv i aktiviteter.
- Vær opmærksom på, at piger bruger mange kræfter på at opføre sig ordentligt i offentligheden og reagerer mest hjemme. De kan pludselig få store udbrud, hvis de har undertrykt følelser.
- Lad være med at give børnene et valg, hvis du ikke vil have det. Du mister respekt, hvis du ikke godtager børnenes valg. Mange valgmuligheder skaber forvirring.
- Grib nuet, og tænk i korte tidshorisonter. Børn tænker her og nu og to timer frem, ikke et år eller flere år frem.
- Lær børnene at kigge på hinanden. En god tommelfingerregel: "Hvis du ikke kan sige noget pænt til den anden, så lad være med at sige noget".
- Giv børnene muligheder, de ikke får andre steder.
- Støt børnene i at skabe gode sociale relationer.
- Hjælp dem med at forstå, når noget går galt, fx konflikter.

Teenagealderen

MILEPÆLE - CA. 12 ÅR

Avanceret tænkning. I 11-12-års alderen når børn det mest avancerede niveau inden for tænkning. Der er dog store individuelle forskelle (Schanzer 2005).

Pubertet. Pubertetsalderen lå stabilt frem til 1990'erne, men hormonelle forandringer sker tidligere i dag, så både drenge og piger går tidligere i pubertet end ældre generationer. Ifølge en undersøgelse fra Rigshospitalet kommer børn i gennemsnit et år tidligere i puberteten end for bare 15 år siden (Hagerup 2009). Den tidligere pubertet hænger ikke sammen med vægt. Hos piger defineres for tidlig pubertet som begyndende brystvækst før 8 års-alderen eller menstruation før 10 års-alder. Hos drenge er det fund af forstørrede testikler før 9 års-alderen.

De hormonelle forandringer starter normalt i 10-11-års-alderen hos piger, og i 12-13-års-alderen hos drenge. Hos begge køn flader væksten mod fysisk modenhed ud i 17-18-års-alderen (Sundhed.dk). I puberteten sker der en række fysiske, mentale og følelsesmæssige forandringer, som kan gøre puberteten til en vanskelig eller sårbar periode.

Paradoks: egoisme vs. idealisme: Den tidlige teenagealder er både en periode, hvor teenageren kan være filosofisk og idealistisk, og hvor han eller hun pludselig også er meget selvcentreret og optaget af at finde sin egen stil. Psykologen David Elkin har kaldt det for "adolescent egocentri", at der sker et udviklingsbestemt midlertidigt dyk i teenageres forståelse af sig selv og af relationen til andre (Poulsen 2010). Adolescent egocentri handler om at selv om den unge kan tænke abstrakt, er der så meget gang i følelserne, at det er svært at holde fast i den logiske tanke (Kragh-Müller, interview 2015).

Egoisme vs. idealisme

Som eksempel på paradokset nævner Kragh-Müller sangen

Smukke Sally fra Bølle Bob:

“Her i mørket kan jeg tænke hvad jeg vil,
drømme lidt om Lucas og hvad det kan blive til.
Og jeg træner foran spejlet for at få min egen stil,
og jeg øver mig i rigtig søde smil.
Alle taler kun om kriser, forurening og om krig,
og om arbejdsløshed og om fattigdom,
og jeg ved da godt jeg burde interessere mig for det,
det' min fremtid og mit liv det handler om.
Men min verden den er fyldt med andre ting:
modetøj og plader og min nye smarte ring.
Og jeg har en bums på næsen, mine bukser er for små,
så jeg har problemer nok at tænke på.”

Den formelt-operationelle periode

Tænkning: Den unge teenager begynder at tænke rationelt, systematisk, abstrakt og hypotetisk, dvs. tænkningen er ikke længere bundet til faktiske objekter og begivenheder. Den unge kan tænke deduktivt. Den unge kan tænke over fremtiden og over virkeligheden, og teenageren kan forestille sig andre mulige verdener, som man kan forsøge at virkeliggøre. Teenageren kan vise sig som en idealist (Schaffer 2005). Teenageren kan forholde sig til etiske og filosofiske spørgsmål. Politik og idealisme bliver aktuelt (Kragh-Müller & Ringsmose, interview 2015).

Følelsesmæssig: Perioden er præget af store følelsesmæssige udsving. Teenageren begynder at frigøre sig for forældre og andre voksne.

Social: Pubertet er en periode med oprør. Teenageren bliver mere selvstændig og mere uafhængig af forældre - og mere afhængig af venner. Den unge teenager bliver gradvis sluset ind i samfundsmæssige

forventninger, for eksempel om forbrug og om uddannelse. Skolen stiller krav til, at den unge tager ansvar for egen læring.

Identitet: Identiteten er i forandring i teenageperioden. Kroppen forandrer sig og bliver mere voksen, og identiteten prøver at følge med. Det er en periode med meget fokus på krop, køn og udseende. Gruppeidentitet og gruppens fællesskab spiller en stor rolle. Den unge er optaget af "hvem er jeg?"

Hjernen: Der er meget aktivitet i den følelsesmæssige del af hjernen i begge hjernehalvdele (Kragh-Müller, interview 2015). Hjernen bliver op gennem teenageårene og til et stykke i tyverne gradvis bedre til selvrefleksions- og selvmoniteringsopgaver samt opgaver, der kræver social sammenligning.

I de senere år har neuropsykologien betonet, at der sker store ændringer i hjernen i teenageårene. Den norske specialpædagog Lisbeth Iglum Rønhovde (2011) kalder det for, at hjernen er "under ombygning":

"Teenagerens hjerne er under kraftig ombygning. Alle, der har prøvet at renovere et hus, bygge badeværelse om, lave nyt køkken osv., vil vide, hvor let man mister overblikket, og hvor meget længere tid alting tager under disse forhold.

For at forstå teenagere er det vigtigt at vide, at tindingelappen og frontallappen ikke er færdigmodnet før engang mellem slutningen af teenageårene og midten af tyverne."

Der er dog fortsat forskningsmæssig usikkerhed omkring, i hvor høj grad viden om hjernen kan forklare teenageres adfærd (se fx Poulsen 2010).

I puberteten er søvnen ikke lige så effektiv. Det betyder, at teenagere er ekstra udsatte for at komme ind i en ond cirkel, hvor de sover om dagen for at kompensere for manglende nattesøvn (Ingvar og Eldh 2015).

Motion og fysisk arbejder hjælper med at stabilisere døgnrytmen:

"Mange større børn og teenagere får svært ved at komme op om morgenen og er konstant trætte i løbet af dagen. At lade teenagere sove ud i weekenden er ikke nogen god idé... Det er lettere at genoprette døgnrytmen ved at vågne og stå op om morgenen end at sove ud. Hellere en dags manglende søvn end at fortsætte med at forstyrre døgnrytmen. Samtidig kan man spørge sig selv, hvor klogt det er at skemalægge timer kl. 8 eller lige efter for elever på de ældste klassetrin eller i gymnasiet, når man tænker på, at de fra naturens side har sværere ved at falde i søvn om aftenen." (Ingvar og Eldh 2015).

“Da jeg var tretten, var min far så uvidende, at jeg næsten ikke kunne holde ud at være i nærheden af ham. Da jeg blev tyve, var jeg overrasket over, hvor meget han havde lært de sidste syv år...”

Mark Twain (Rønhovde 2011)

MILEPÆLE - CA. 16-18

Overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse. Afslutningen af 9. klasse er en markant overgang. Spørgsmålet “hvad vil jeg være?” og ikke mindst “hvad vælger jeg?” presser sig på.

Cirka halvdelen af 9. klasseeleverne vælger at fortsætte i 10. klasse efter 9. klasse. Det tal har været stabilt i de sidste ti år, men flere elever end tidligere vælger at tage 10. klasse på en efterskole. Cirka en tredjedel vælger en gymnasial uddannelse direkte efter 9. klasse (Undervisningsministeriets statistik). Gennemsnitsalderen ved gymnasiestart er 16,7 år (Danske Gymnasier 2014).

Alkohol. 16-årige kan købe alkohol op til 16,5% (ifølge Sundhedsloven fra 2011).

18 ÅR OG MYNDIG. Den 18-årige er myndig og får stemmeret mv.

Unge på ungdomsuddannelser (ca. 16-20-år)

Vi skitserer her fire centrale tendenser, som præger ungdomslivet i dag. Tendenserne viser sig i dels *Ungdomsprofilen 2014*, som giver et øjebliksbillede af ca. 75.000 elever på gymnasiale uddannelser og erhvervsuddannelser (Bendtsen et al, 2015), dels i det omfattende forskningsprojekt *Når det er svært at være ung i DK* om 15-24-årige unge i Danmark (Nielsen, 2011):

Generation Fornuftig: Ser vi på de 16-20-åriges adfærd, er de overordnet set mere fornuftige end tidligere. De drikker mindre alkohol, spiser sundere, dyrker motion og laver i højere grad lektier sammenlignet med unge for ca. 20 år siden. Det viser *Ungdomsprofilen 2014* (Bendtsen et al, 2015). Men undersøgelsen viser også, at de 16-20 årige i højere grad eksperimenterer med stoffer end tidligere.

Individualistiske i fællesskab (MeWe): Unge tager et individuelt ansvar på sig. Det er ikke ”samfundets skyld”, hvis de støder på problemer. De oplever i høj grad, at det er deres egen skyld. De

er dog også kollektivt orienterede, og gruppen betyder meget for dem (Hagemann, 2015). Unge er tidligere blevet kaldt for MeWe'er: De ønsker at indgå i mange fællesskaber, men er samtidig individualister.

Perfekte piger under pres: En større andel piger end drenge mistrives, og mange piger lider under presset om at være perfekt. Det perfekte er så at sige blevet det normale for mange piger, og det sætter sine spor på selvværdet. Ca. 63 % af de adspurgte piger er enige i udsagnet 'Jeg er god nok, som jeg er', mens det gælder over 80% af drengene. Hver 10. pige er uenig eller helt uenig i, at de er gode nok, som de er (Hagemann, 2015).

Ensomhed og selvskade: Næsten hver 10. ung føler sig ifølge Ungdomsprofilen 2014 ensom og har lavt selvværd. Selvskade er et udbredt fænomen blandt de unge: Hver femte har haft selvskadende adfærd.

Del 2

Den nye tropsgeneration - de 11-16 årige

Modellervoksfigur lavet af en gruppe spejderledere på DDS Uddannelsesmarked oktober 2015 på modulet 'Børns udvikling 11-16 år'. Spejderlederne blev bedt om at lave en prototype på deres spejder. En gruppe ledere lavede denne figur, der forestiller en 12-13-årig spejder med lange lemmer (en "lemmedasket") og med en manglende kontrol over en krop med voksevæk.

Modellervoksfigur lavet af en gruppe spejderledere på DDS Uddannelsesmarked oktober 2015 på modulet 'Børns udvikling 11-16 år'. Figuren forestiller en teenager, der har "hovedet under armen", tænker ud fra eget verdensbillede og går op i sig selv.

Denne del handler om en mindre del af undersøgelsen, der sætter særligt fokus på de ca. 11-16-årige danske børn/unge. Her ser vi på, hvad der kendetegner og optager de 11-16-årige i dagens Danmark. Er der noget nyt på spil i generationen af de yngste teenagere - målgruppen for potentielle tropsspejdere?

Denne del bygger på data og viden, som medieforsker Tina Skov Gretlund fra DR Medieforskning har bistået med ud fra bl.a. Gallups Børneindex, og kombinerer dette med øvrig relevant litteratur om målgruppen. Dette supplerer vi med viden om, hvad der - ud fra udvalgte spejderlederes perspektiv - optager de 11-16-årige spejdere.

Frafald fra 10-års-alderen

Når vi zoomer ind på de 11-16-årige danskere, er det, fordi antallet af DDS-medlemmer begynder at falde markant i 10-års-alderen og frem. Generationen af tropsspejdere er svære at fastholde. I hver årgang er der flere drenge end piger blandt DDS' medlemmer, hvilket også gælder blandt de 11-16-årige.

Alder	Antal medlemmer
16-17 år	602
15-16 år	758
14-15 år	947
13-14 år	1192
12-13 år	1496
11-12 år	1920
10-11 år	2395
9-10 år	2793
8-9 år	2803
7-8 år	2399
6-7 år	1462

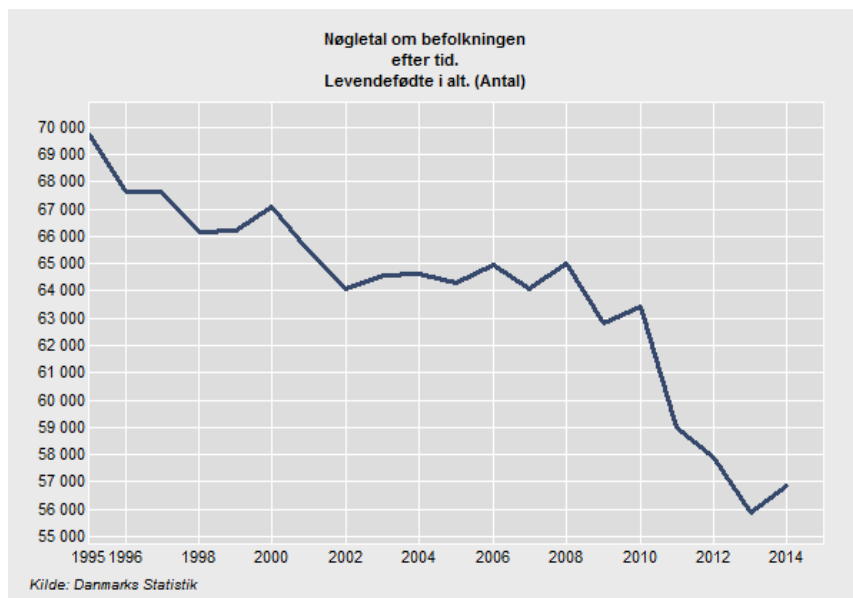
Tal pr 1/7 2015. Kilde: DDS

Fordeler vi medlemstallet på de forskellige årgange, viser det sig, at den største årgang er dem, der er født i 2006, dvs. de ca. 9-årige. Ifølge Kragh-Müller er 3. klasses-elever en fantastisk alder for naturoplevelser og læring.

“3. klasse er den bedste alder for en lærer - hvis børnene er udhvilede og ikke er for trætte. Det er lige en alder at være spejder i.”

(Grethe Kragh-Müller, interview 2015)

Denne undersøgelse giver ikke forklaringer på frafaldet hos DDS, men fokuserer på nye tendenser og mønstre blandt de 11-16-årige. Det skal dog påpeges, at der, ifølge Danmarks Statistik, er færre børn, end der var for 5 år siden. Dette faktum forklarer ikke det stigende frafald fra 10-års-alderen, men det vil i de kommende år påvirke det samlede deltagerantal for fritidsaktiviteter i Danmark og dermed også kunne påvirke DDS' medlemstal.

De 11-16-årige som generation

På baggrund af den indhentede viden står det klart, at det er vanskeligt at lave en entydig beskrivelse af 'den unge teenager anno 2015'. Der er store individuelle forskelle på tværs af af de 11-16-åriges interesser. På nogle interesseområder minder de 11-årige drenge eksempelvis mere om de ældre drenge end om de jævnaldrende piger, og de mindste piger kan på nogle punkter minde mere om de ældre drenge end de ældre piger. Dette gør det vanskeligt at tale om de 11-16-årige som én samlet og ensartet målgruppe. Der er dog nogle tendenser og mønstre, som går igen og giver nogle mere generelle kendetegn for, hvad der fylder og præger de 11-16-åriges liv. Og det er de mønstre, vi zoomer ind på her.

En stor del af de 11-16-årige drenge og piger (42 %) giver udtryk for, at de i høj grad føler, at de ikke har tid til at nå, alle de ting de skal nå. Det er især de ældste piger i målgruppen, der oplever tidspres: 49 % af de 14-16-årige piger oplever, de ikke har tid til at nå alt det, de skal nå. Den udbredte oplevelse af tidspres gør det relevant at se nærmere på, hvad de 11-16-årige bruger deres tid på.

Det bruger de mest tid på

Spørger man elever i udskolingen (7.-9. klasse) om, hvad de har brugt mest tid på uden for skolen inden for den sidste uge, er det mest udbredte svar "set tv, spillet computer eller været på internettet" (Pless et al 2015). Deler man svarene op i drenge og piger, viser det sig, at drengene trækker tallet op: 71 % af drengene har brugt mest tid på at se tv/spille computer/være på internettet, mens det gælder for 46 % af pigerne.

Flere piger end drenge svarer, at de har været sammen med deres familie, lavet lektier, gået/været i byen (shoppe, feste mv.) og læst bøger/aviser/blade.

Cirka halvdelen af drengene og pigerne svarer, at de har "set mine venner" (Pless et al 2015).

Sport - nogenlunde det samme som altid

Der er ikke sket større ændringer, når vi ser på, hvordan de 11-16-åriges sportsinteresser har udviklet sig i de seneste år. Dog er der et større antal af de 11-16-årige, der slet ikke dyrker nogen form for sport: I 2009 var det 7 % af de 11-16-årige, der slet ikke dyrkede sport. I 2014 var tallet steget til 10 %. I gennemsnit går de 11-16-årige til sport 2,5 dage om ugen, og de yngste går mere til sport end de ældste.

Unge organiserer fritid selv

I de sidste skoleår kommer fritidsaktiviteterne under pres. I udskolingsårene (7.-9. klasse) siver unge gradvis fra organiserede fritidstilbud til fordel for selvorganiserede aktiviteter, der har venskab i højsædet. Der er dog stadig 43% af eleverne i 9. klasse, der angiver, at de dyrker en fritidsinteresse. Når elever sidst i udskolingen er aktive i organiserede fritidsaktiviteter, er der en tendens til, at det er, fordi de har et særligt talent eller en særlig interesse, som de dyrker på højt niveau, fx at dyrke konkurrencesport, spille i band eller være med i en teatergruppe (Pless et al 2015).

Flere undersøgelser bekræfter, at organiserede fritidsaktiviteter nedtones i teenageårene og at de unge i stedet søger mod aktiviteter, de selv kan organisere (Pless et al 2015). Det kan for eksempel være at gå på café, shoppeture eller gå i fitnesscenter med venner og veninder. Fællesskabet med venner står helt centralt for de unge, men det er en anden type fællesskab end det fællesskab, som fritidsforeningerne tilbyder: De er kammeratskabsbaserede og selvorganiserede. Kammeratskab har i det hele taget stor betydning for unges motivation for at engagere sig i fritidsaktiviteter, også for fællesskaberne i fritidsforeningerne.

Der er en tendens til, at de unge, der er mest engagerede i aktiviteter uden for skolen, også er de unge, som er mest motiverede og aktive i skolen. Det samme mønster gør sig gældende med omvendt fortegn: De unge, der befinder sig i udkanten af aktiviteter uden for skolen, er typisk også mindre aktive og motiverede i skolen (Pless et al 2015).

Sammen med venner - 115 minutter om dagen

De 11-16-årige bruger i gennemsnit knap to timer om dagen (115 minutter) på at lege og være sammen med venner. Det er i hvert fald det tal, der kommer frem, når man spørger dem, hvad de bruger deres tid på. Dette tal har været nogenlunde konstant i flere år. Dette bryder med tesen om, at børn og unge bliver mindre sociale på grund af eksempelvis digitale medier.

De ældste piger bruger mest tid sammen med venner. De yngste drenge bruger mindst tid sammen med venner. Spørger man de 11-16-årige, om de godt kan lide at være alene, er der stor forskel på svarene blandt pigerne: En stor del af de 14-16-årige piger kan godt lide at være alene, mens de 11-13-årige piger ikke kan lide at være alene.

Skærmtid og teknologi - Børn og unge er mere 'på'

Generelt fylder teknologi og adgang til internet meget i de 11-16-åriges bevidsthed, og de har mere skærmtid end tidligere. Tina Skov Gretlund påpeger, at jo ældre børnene er, jo mere fylder skærmene for dem.

Pigerne føler især et behov for at have adgang til deres telefon, hvor end de er: 61 % af pigerne svarer, at de aldrig går nogen steder uden deres telefon. 32% af pigerne i målgruppen svarer, at det er vigtigt for dem at holde sig opdateret på, hvad der bliver lagt op på sociale medier.

Drengene er i højere grad optaget af at have adgang til internettet, og spil fylder mere for drengene, end det gør for pigerne.

De 12-17-årige brugte i snit mellem tre og fire timer dagligt på fjernsyn eller digitale medier tilbage i 2008-2009 (Rockwoolfonden 2013). For de 7-12-årige var tallet omkring to og en halv time dagligt. Ifølge Gretlund er den samlede skærmtid stigende.

Drengene er i højere grad optaget af at have adgang til internettet, og spil fylder mere for drengene, end det gør for pigerne. Det viser Gallups Børneindex, og det mønster går igen i en undersøgelse fra Center for Ungdomsforskning (Pless et al 2015). Her har forskerne bedt elever i udskolingen om at tage fotos

af deres hverdagsliv, og hvad der fylder. Mens drengene blandt andet tager billeder af computere og onlinespil, er der ingen af pigerne, der tager billeder af onlinespil. Pigerne er digitale på en anden måde. En del af pigerne fortæller, at de bruger tid på sociale medier som fx Instagram. Fælles for begge køn er, at digitale fællesskaber fylder meget. I billedfortællingerne er det tydeligt, at ungdomslivet i stigende grad er digitalt (Pless et al 2015).

Med digitale mediers tilstedeværelse i unges liv er det muligt både at engagere sig i lokale aktiviteter, der kræver fysisk tilstedeværelse, og at indgå i globale fællesskaber, hvor der ikke er samme faste krav til en mødetid eller "deltagetid" og dermed større fleksibilitet.

Glade for naturoplevelser

De 11-16-årige er generelt positivt indstillet over for naturoplevelser. Spørger man dem, hvor meget de interesserer sig for naturoplevelser på en skala fra 1 til 5, ligger svaret i gennemsnit på lidt over 3. De 14-16-årige piger interesserer sig mindst for naturoplevelser.

Større uddannelsespres

Et stigende antal elever føler sig pressede af skolen, og flere børn og unge får stress. Flere elever har svært ved at falde i søvn, og antallet af 15-årige piger, der føler sig presset, er fordoblet på få år (Mehlsen 2012).

Unge står overfor at skulle vælge mellem, hvad der kan synes som et endeløst antal af valgmuligheder, og der kan være bekymring tilknyttet valgprocessen. For hvad nu hvis man vælger forkert? Om valget er forkert, må ses i forhold til, om den konsekvens, valget får, kommer til at virke *afgrænsende* frem for at blive *begrænsende*.

Flere vælger efterskole

I takt med at flere unge føler sig pressede, er der også flere, der vælger at tage en pause mellem grundskole og ungdomsuddannelse. At tage på efterskole bliver stadig mere populært. Næsten 40% af en årgang tager et efterskoleophold. Det er flere end dem, der går direkte i gymnasiet: En tredjedel af en årgang går fra 9. klasse til en gymnasial uddannelse.

To ud af tre efterskoleelever går i 10. klasse. De er således stadig en del af skolesystemet, men det markerer alligevel en pause fra det etablerede system. Lektor Pia Cort fra DPU, Aarhus Universitet har

forsket i unge i overgangen til ungdomsuddannelse. I hendes forskning viser det sig, at unge kommer under pres, fordi de konstant skal holde sig til enten fortiden gennem selvevaluering eller fremtiden gennem målsætninger. De unge i hendes projekt giver udtryk for, at de har et behov for pauser, at være i nuet og have plads til en fordybelse, der ikke skal blive til et på forhånd givet resultat (Løntoft 2015).

Den nye generation ifølge spejderlederne

Vi har i undersøgelsen talt med enkelte spejderledere (junior- og tropsledere) om hvordan de oplever nutidens generation af børn og unge: er de anderledes end tidligere, hvilke nye udfordringer generationen giver spejderlederne, og om nye overgange i DDS ville gøre en forskel.

Flere curlingbørn

Den fortælling, der træder tydeligst frem i vores snakke med spejderlederne, er, at der er kommet flere curlingbørn, dvs. børn, der er overbeskyttet af deres forældre. Flere spejderledere peger på, at de ca. 10-15-årige i dag er mindre selvstændige i nogle sammenhænge, end de var for få år siden.

Et eksempel er, at flere spejdere i junior- og tropsalderen ikke føler sig i stand til at sove væk fra hjemmet, da de får hjemve. Hjemve ser ud til at være en større udfordring på spejdeture end tidligere. Som en tropsleder formulerer det:

“Hjemve oplever jeg i langt højere grad nu. Man kan udsætte spejderne for en masse ting, når de ved, de skal hjem og sove. Men tanken om måske at skulle sove et andet sted i næste uge kan få filmen til at knække. Det oplevede jeg altså ikke før i tiden - for bare 10 år siden.”

Spejderlederne fortæller også, at tropsspejdere ikke må eller kan tage sammen med patruljen på weekendtur eller holde spejdermøder uden voksne, fordi flere forældre gør indvendinger mod det. Tryghed lader til at være vigtigere end før for de unge - og deres forældre - og kan overskygge behovet for spændingen og det nye.

“Der er blevet flere curlingbørn. Nogle af dem er ikke vant til at gøre tingene selv eller tage det mindste ansvar. Og dem tror jeg, der er kommet flere af.” - **Tropsleder**

På DDS' Uddannelsesmarked kom debatten om selvstændighed og curlingbørn også frem. På modulet om *Børns udvikling 11-16 år* fortalte en leder, at "spejderne forventer, jeg skal gøre ting for dem". Lederen gav et eksempel på, at spejderne ikke kunne finde ud af at lave mad over bål og følge en opskrift punkt for punkt. De blev ved med at spørge lederen om, hvordan de skulle lave maden i forventning om at få en hjælpende hånd. Et godt råd fra kursusunderviseren var her: Tag en kop kaffe i hånden, og tal med dem - så skal du ikke selv bruge hænderne.

Vi kan ikke bekræfte den manglende selvstændighed eller det stigende antal curlingbørn, når vi søger i aktuel forskning eller ser på tal fra Gallups Børneindex, men i medierne fylder debatten om curlingbørn meget, og der er flere tegn på, at børn bliver serviceret mere og beskyttet mere mod potentielle farer. Et eksempel er netop madlavning: COOP har i en mindre undersøgelse fra 2014 fundet frem til, at mange elever i 6. klasse ikke kan skrælle en gulerod og ikke hjælper til hjemme i køkkenet (Marsden 2014). Et andet eksempel er, at flere forældre blander sig i deres store børns præstationer i uddannelsessystemet, også på universitetsniveau. På Syddansk Universitet oplever man, at flere forældre kontakter universitetet for at blande sig i studerendes undervisning eller eksamener (Bang 2013).

Der gemmer sig her et paradoks: På den ene side er medinddragelse og medbestemmelse et ideal i moderne pædagogik og børneopdragelse, så man burde forvente, at nutidens børn og unge netop var mere selvstændige end tidligere generationer. På den anden side viser det sig, at børn og unge er vant til, at voksne bestemmer meget og gør meget for dem.

Stor forskel på drenge og piger

En anden fortælling, der er tydelig i spejderledernes beretninger om junior- og tropsgenerationen, er, at store kønsforskelle giver udfordringer i spejderarbejdet. Pigerne og drengene har overordnet set vidt forskellige interesser, og pigerne er generelt mere modne end drengene.

"Der er kæmpe forskelle på, hvor drenge og piger er i udviklingen. Det er en problematik, at det varierer så meget, og at drenge og piger er på to forskellige udviklingsniveauer. Pigerne bliver hurtigere trætte af drengene, fordi drengene oftere er ustyrlige. Vi skal som ledere virkelig have blik for, at pigerne ikke får en mor-rolle for drengene." - **Juniorleder**

Nye overgange og aldersinddelinger

En tredje fortælling, som spejderlederne giver udtryk for, hænger sammen med ledernes oplevelse af, at spejderne er mere uselvstændige end tidligere: De overvejer, om aldersinddelingen for juniorer, trop og seniorer skal ændre sig. Hvordan en ny inddeling skal være, er de dog meget i tvivl om.

Et bud er at rykke tropsalderen et år op:

“Måske er overgangen til trop for voldsom. Måske skal de være juniorer i tre år. Måske er de ikke modne nok.” - **Tropsleder**

Et andet bud er at sætte tropsalderen et år ned. I dag stopper tropsperioden typisk med afslutningen af 9. klasse.

“Jeg har det fint nok med klasseinddelingen, men problematikken ligger i inddelingen i 2 år, 2 år, 5 år. Man burde rykke grænserne og fx rykke nogle tropsår ned. Det er et markant skift at gå fra 9. klasse til noget nyt. Overgangen fra trop til senior falder typisk sammen med overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse. Er to skift på én gang en gode idé?” - **Juniorleder, tidligere tropsleder**

Forslaget om at sætte tropsalderen et år ned hænger sammen med, at denne leder har en idé om at indføre et nyt seniorspor, hvor man som senior ikke nødvendigvis skal være spejderleder: “Det er ikke alle, der vil lede børn fra den dag, de fylder 16 år. Spejderidéen hedder ikke ‘unge leder børn’, men ‘unge leder unge’.”

Del 3

Redskaber til personlig udvikling i DDS

“Det skal opleves som en lettelse eller en berigelse, hvis ledere skal bruge noget nyt.”

Sådan lyder et generelt råd fra Charlotte Larsen, ledelsesrådgiver i Mondays og konsulent på denne undersøgelses redskabsdel. Man tager ikke noget nyt til sig, bare fordi man får en publikation om det, eller ledelsen siger, det er en god idé. Det skal give mening for én.

DDS Program har som vision, at alle ledere forstår og bruger programmet. DDS Program har også et ønske om, at flere ledere kan sætte ord på, hvad spejderne får ud af at være i DDS, og hvordan spejderarbejdet bidrager til at udvikle dem som mennesker.

Spørgsmålet er, hvad der skal til, for at spejderledere tager DDS' seks udviklingsområder i brug? Hvad kan støtte ledere i at sætte fokus på børns og unges udvikling og tale med spejderne om deres udvikling? Hvad har lederne brug for af viden fra DDS? Det ser vi nærmere på i dette kapitel.

Hvad har spejderlederne brug for af viden fra DDS?

Vi har talt med forskellige spejderledere om, hvordan de som spejderledere får ny viden til arbejdet med at udvikle børn og unge, og hvordan de føler sig klædt på til det af DDS. Vi har også bedt lederne fortælle, hvad de ønsker sig mere af fra korpset. Her er nogle af svarene:

“Ham der korpset, ham joker vi nogle gange om. Hvem er han?” - **Juniorleder**

“Vores korpset kommer med fine publikationer og hæfter. Vi fik for nylig et flot hæfte om samarbejde mellem folkeskolen og spejdergrupper. Men hvornår kan jeg være på en skole? Jeg arbejder, når eleverne er i skole.” – **Junior- og gruppeleder**

“Jeg har brug for “ham der korpset” til min egen personlige udvikling, ikke til ledelsesarbejde. Som leder lærer jeg også meget om mig selv; om hvorfor jeg gør, som jeg gør. Jeg tror, at muligheden for personlig udvikling er det, som har gjort, at jeg har holdt ved. Det er også til mit personlige CV.” - **Juniorleder**

“Jeg ville ikke selv bruge et ledermærke til uniformen. Men et diplom kunne motivere mig. Jeg tror, det kunne motivere flere ledere, hvis man fx fik et diplom, når man havde taget kurser i udvikling.”

- **Juniorleder**

“Hvorfor overhovedet lave en programfornyelse? Jeg synes ikke, man skal lave fornyelser bare for at lave dem. Vi gør bare det, vi plejer. Nogle gange kaster vi os over programmet, og andre gange kommer materialet bare op på hylden.” - **Tropsleder**

“Man er nødt til at forholde sig til de ændringer, der er sket i samfundet siden Baden-Powell.” - **Tropsleder**

“Jeg har selv været spejder i mange år og gik fra at være tropsspejder til at være leder. Hvis jeg kom udefra, havde jeg haft brug for, at der kom nogen eller noget, der kunne klæde mig på.” - **Juniorleder**

“Jeg er den eneste leder, der har været på kursus inden for de sidste 5 år. Gennemsnitsalderen på lederne er meget høj. Vi er alle startet som forældreledere.” - **Tropsleder**

“Jeg går ind og søger på DDS.dk. Aktivitetsdatabasen er et kæmpe værktøj. Jeg får en masse materiale, når der er nogle nye ændringer.” - **Juniorleder**

“Der er brug for bedre programmateriale til seniorerne. Når de er seniorer, har de potentiale til at være ledere. Men man behøver ikke skulle være leder fra den dag, man er fyldt 17 år.” - **Gruppeleder**

“Hils korpset og sig, at de gerne må lave mærker, der kan stryges direkte på uniformen, så man slipper for at sy dem på. Det er egentlig bare det, jeg har brug for.” - **Tropsleder**

Keep it simple – fra viden til handling

Som lederne citerer vidner om, er der stor forskel på, hvad lederne har behov for af viden fra DDS, og hvad de umiddelbart tænker om en programfornyelse. Vi har endda kun talt med enkelte ud af de ca. 6.000 ledere i DDS. Overordnet set falder DDS' ledere i to grupper: Der er de ledere, der selv har været spejdere som barn/ung. Og så er der "forældrelederne", der er kommet til, fordi de selv har børn i DDS. Det giver et vidt forskelligt udgangspunkt for, hvad det er for en type viden, lederne har behov for.

De er tydeligt, at DDS er en grundig organisation med en meget professionel tilgang til kommunikation og uddannelse. DDS udbyder lederkurser og leverer masser af inspiration til lederne arbejde.

Når vi ser på materiale rettet mod spejderledere, er der meget at vælge mellem for den enkelte leder.

Der er lederhåndbøger (fx Lederbogen 2006), aktivitetsdatabasen på DDS.dk, Wide-magasinerne og en masse hæfter (fx forløbshæfter, færdighedshæfter, hæfte om Spejderidéen, om attraktive aktiviteter, om adventurespejd, om samarbejde med skolen mv.). Det er gennearbejdet og professionelt materiale, men grundet dets omfang kan det muligvis være overvældende for den enkelte leder at vurdere, hvad man skal tage ned fra hylden og bruge i spejderarbejdet. Og et hæfte er ingen garanti for, at det bliver omsat til praksis.

I dette projekt er vores kongstanke *keep it simple*. Vi tror på, at tankerne bag DDS' syn på udvikling skal kunne forstås umiddelbart, og uden at man behøver et hæfte - eller at læse denne rapport. Vi ser nemlig, at der er brug for en klar idé til at formidle den nye tilgang til udvikling, så den bliver vedkommende. Ambitionen er, at de seks udviklingsområder skal være nemme at afkode og forstå, huske og bruge, både for børn og voksne.

Med input fra de to forskere Grethe Kragh-Müller og Charlotte Ringsmose er vi gået uden om at skematisere DDS' seks udviklingsområder i aldersgrupperinger. Dels vil det blive for rigtigt, og det vil nemt munde ud i en tjekliste af det enkeltes barns præstationer. Dels ser DDS's programfornyelse netop på eventuelt nye aldersinddelinger i DDS. I stedet har vi valgt at visualisere DDS' seks *udviklingsområder* i et enkelt redskab, der kan bruges af alle ledere, uanset hvilken aldersgruppe lederen arbejder med, og uanset om man har været spejder som barn eller først er blevet det som voksen. Vi kalder redskabet *Udviklingskompasset* og beskriver det nærmere om lidt.

De seks udviklingsområder

Udviklingskompasset bygger DDS' seks udviklingsområder:

- Åndelig udvikling
- Følelsesmæssig udvikling
- Intellectuel udvikling
- Fysisk udvikling
- Social udvikling
- Identitetsudvikling

Den irske spejderbevægelse formidler med deres program *One Programme* de seks udviklingsområder med afsæt i akronymet *SPICES* (*Social, Physical, Intellectual, Character, Emotional, Spiritual*) (*Scouting Ireland 2005*). Denne tilgang gør udviklingsområderne nemme at huske i det daglige.

DDS bruger de samme seks udviklingsområder, men det er ikke lige så oplagt at danne et akronym ud fra bogstaverne Å - F - I - F - S - I.

Vi har udarbejdet en oversigt over, hvad der især kendetegner hvert udviklingsområde og sat nogle ord på, der kan bidrage til et fælles sprog for udvikling. De seks udviklingsområder er inddelt i forskellige *udviklingsspor*, der forklarer et element, handling eller en kompetence inden for udviklingsområdet. Oversigten er udarbejdet med inspiration fra det portugisiske program *Youth Programme* (2015) og med afsæt i en dansk spejderkontekst. Hvert udviklingsområde har et nøgleord og er visualiseret med et symbol, som viser, hvad det handler om, og gør det nemmere at huske.

Følelesmæssig

Nøgleord: Hjerte

Tryghed og tillid - at anerkende andre og føle sig anerkendt

Balance - at udtrykke og håndtere egne reaktioner

Samtale - at kunne tale med andre om følelser.

Symbol: *Hjertet* symboliserer, hvor følelserne hører hjemme.

Intellektuel

Nøgleord: Hjerne

Kreativitet - at turde fejle, prøve nyt og skabe

Problemløsning - at forestille sig nyt, eksperimentere og finde kreative løsninger

Læringslyst - at søge efter viden med en åben og legende tilgang.

Symbol: *Hovedet* symboliserer tænkning, og *pæren* symboliserer nye idéer.

Fysisk

Nøgleord: Krop

Kroppens formåen - at undersøge kroppens grænser og mærke sanserne

Kropsbevidsthed - at forstå kroppens signaler og acceptere egen krop og andres kroppe

Trivsel - at tage vare på egen krop.

Symbol: *Kroppen* symboliserer fysisk udvikling og grænser.

Social

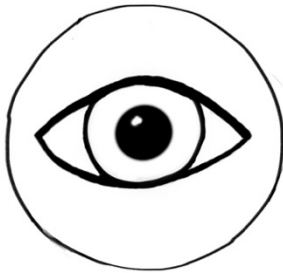
Nøgleord: os

Relationer - at samarbejde hensigtsmæssigt med andre og søge at sætte sig i andres sted.

Medborgerskab - at tage medansvar for fællesskab, hjælpe andre og dagligt bidrage til omverdenen

Lederskab - at sætte egne og andres styrker i spil og at tage medansvar for de fælles beslutningsprocesser.

Symbol: To *hænder*, der holder sammen, er et symbol på fællesskab og fælles styrke.

Identitet

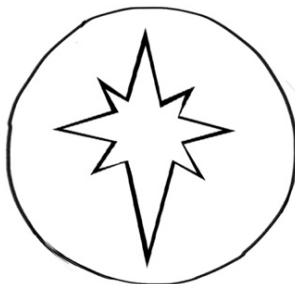
Nøgleord: Jeg

Autonomi - at blive selvstændig og træffe valg

Ansvarlighed - at kunne forstå konsekvenser og fuldføre et projekt

Selvværd - at kende, acceptere og holde af sig selv

Symbol: *Øjet* symboliserer sjælens spejl og menneskets personlighed. Vi ser alle forskelligt på verden.

Åndelighed

Nøgleord: Ånd

Etik og filosofi - at overveje etiske og eksistentielle spørgsmål og udforske en åndelig virkelighed, der er større end mennesket.

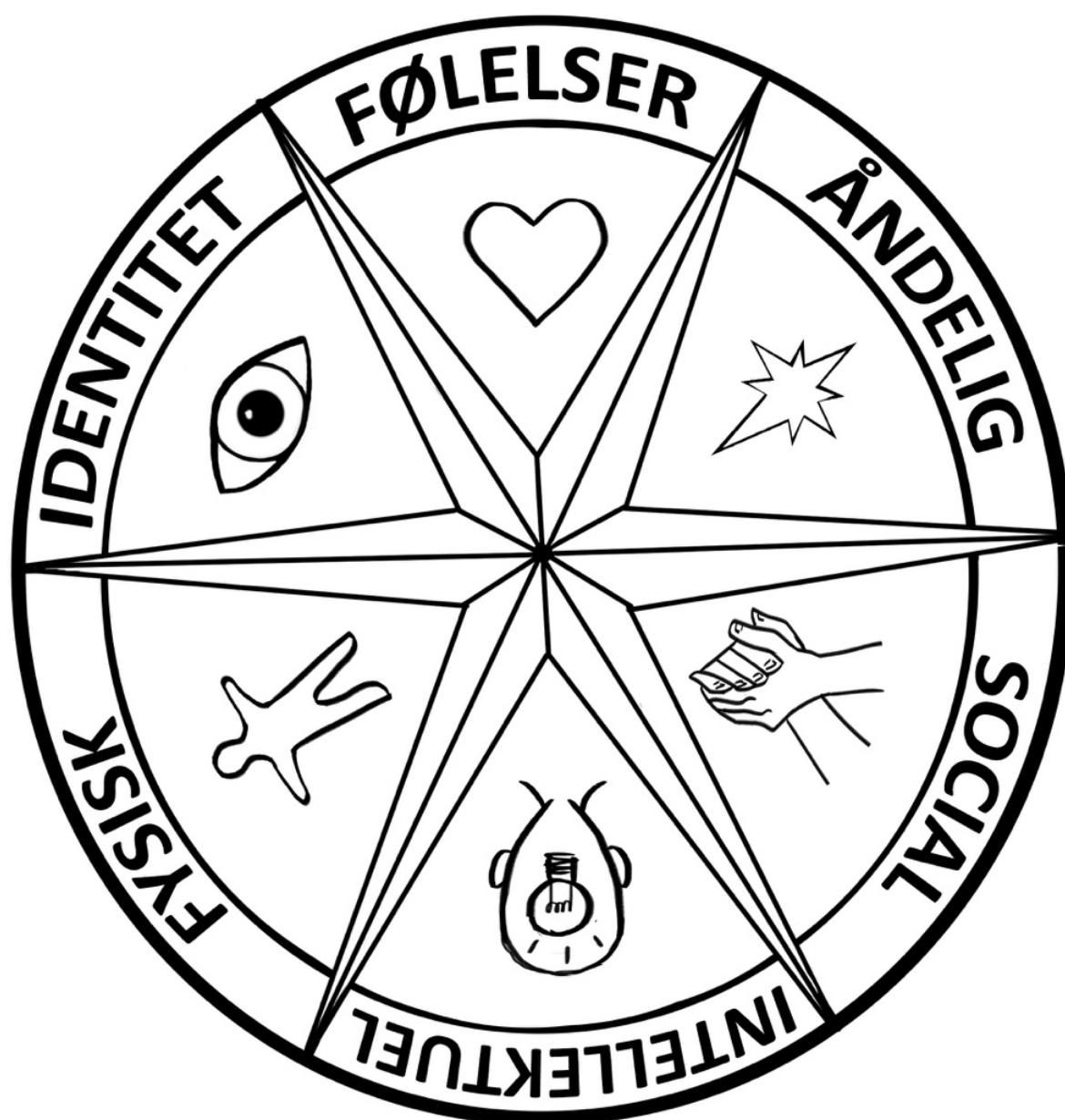
Forundring og mening - at forholde sig til livets store spørgsmål og søge efter mening.

Tro og tolerance - at respektere andres tro og kultur.

Symbol: Stjernen er et symbol på noget, der er større end mennesket, og ledestjernen er noget, vi kigger op til og søger imod.

Udviklingskompasset

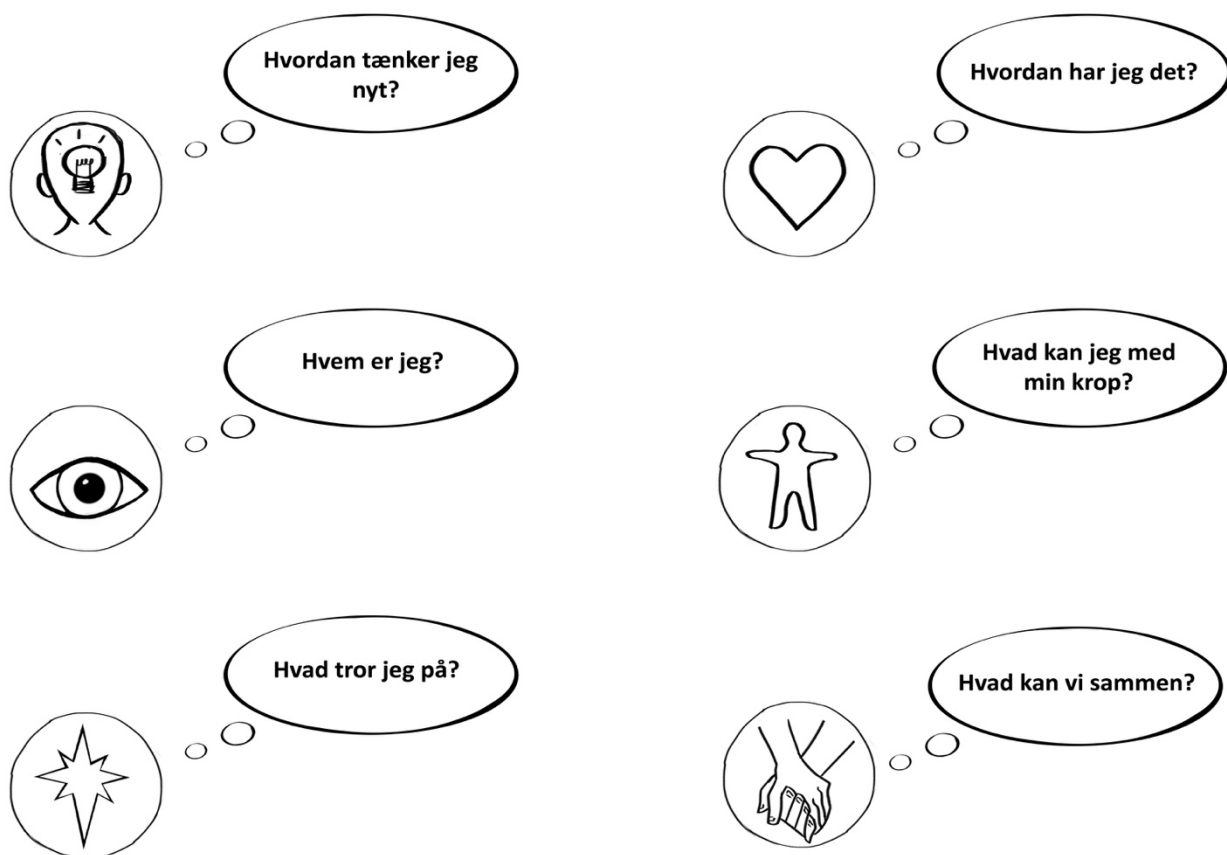
For at give et overblik over de seks udviklingsområder og tydeliggøre, at de seks områder er en måde at anskue det hele menneske på, har vi udarbejdet *Udviklingskompasset*. Udviklingskompasset går tæt på hvert område med et nøgleord og et symbol. Kompasset kan bruges som et redskab til at navigere “360 grader” rundt om den enkelte spejders udvikling og til at tale sammen om udviklingsområderne. Hvert udviklingsområde er lige vigtigt og kan vendes og drejes - som et kompas. Udviklingskompasset kan videreudvikles til fx kompetencemærker.

Spejder - kend dig selv

Udviklingskompasset afføder seks store spørgsmål, som den voksne og spejderen kan tale om. Spørgsmålene er tænkt som en hjælp til voksne, som vil tale med spejderen om den personlige udvikling og ikke give barnet et færdigt svar. De bedste svar er barnets egne. Den voksne kan hjælpe barnet med at reflektere selv. Formålet er ikke svaret, men samtalen og refleksionerne, som spørgsmålene sætter i gang.

Spørgsmålene er inspireret af antikkens “Kend dig selv”, som var indhugget over porten til templet i Delphi, og som Platon har skrevet om. Denne læresætning handler om at drage etisk omsorg for sig selv - og ikke lade sig styre af andres opfattelser og forforståelser. Her kalder vi spørgsmålene “Spejder, kend dig selv”:

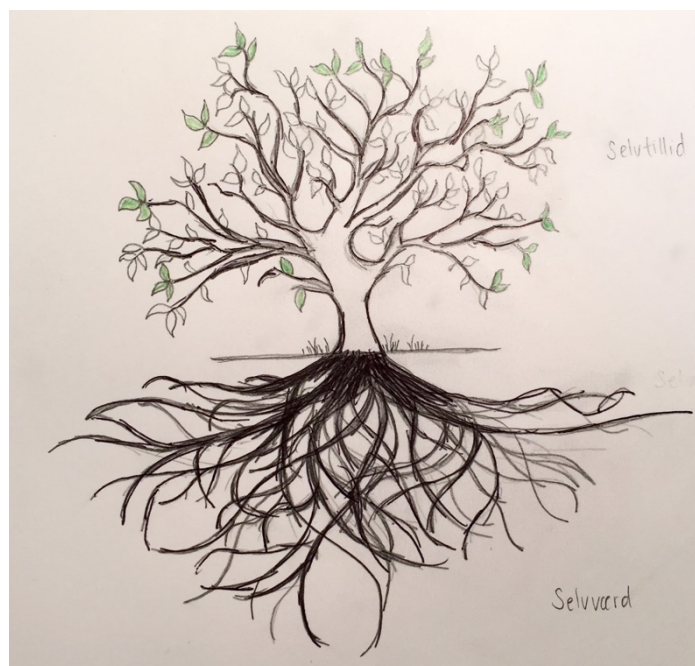
Selværdstræet

I spejderarbejdet med at udvikle børn og unge er det vigtigt at skelne mellem selvværd og selvtillid. Vi er ikke er født med selvværd og selvtillid. Det er noget, vi danner på baggrund af sammenligninger. Vi sammenligner os med andre, vi sammenligner andre med hinanden, og vi sammenligner forskellige sider af os selv. På DDS' Uddannelsesmarked skelnede underviser Lisette Hansen på denne måde:

Selvværd er det, vi er og står for - altså det, der fortæller os, at vi er elsket og værdsat for de egenskaber, vi indeholder - og ikke det, vi kan. Selvværd handler om at være; om noget, vi er.

Selvtillid er det, vi kan eller gør og udvikles via præstationer. Selvtillid handler om at gøre; om noget, vi kan.

Hvis spejderne skal nå deres "fuldeste potentiale", er det centralt at bygge deres selvværd op. En måde at visualisere forskellen på selvværd og selvtillid er et træ: Selvværd er træets rødder og fundamentet for det, der vokser op, mens selvtillid er træets stammer og grene og det, der vokser op. Dette fortalte en spejderleder på Uddannelsesmarked 2015.

MAKERS-modellen

MAKERS er en læringsmodel, vi har udarbejdet til at inspirere det daglige spejderarbejde med børn og unge. Modellen er inspireret af DDS' seks udviklingsområder og af den viden, vi har indsamlet til dette projekt. Modellen kan bruges til både at forberede og evaluere aktiviteter med spejderne.

Udviklingskompasset, MAKERS-læringsmodellen og de konkrete aktiviteter i spejderarbejdet skal ses i relation til hinanden. Mens Udviklingskompasset er et redskab, der kan hjælpe spejderledere med at navigere i DDS' seks områder for personlig udvikling og sætte gang i samtaler om udvikling, er MAKERS-modellen et redskab til at sikre god læring i de konkrete spejderaktiviteter. Hvis alle seks elementer i MAKERS er tilstede i en aktivitet, er der gode rammer for, at spejderne rykker sig læringsmæssigt.

Hvad er MAKERS?

Ordet MAKERS betyder 'skabere', og det er i høj grad det, som DDS sigter efter, at spejderne skal blive. Spejderne skal tage et aktivt medansvar og skabe en positiv forandring i omverdenen.

Meningsfuld - vi lærer, når vi forstår meningen med, hvorfor vi skal lære det.

Aktiv - vi lærer, når vi er aktive, især i naturen.

Kreativ - vi lærer, når vi bruger fantasien og selv udforsker noget.

Eksperimenterende - vi lærer af at forsøge os frem og ved at være i et miljø, hvor vi tør fejle.

Ritualer - vi lærer i et trygt miljø. Genkendelige ritualer skaber sammenhæng og fællesskab.

Stillads - vi lærer altid ud fra, hvad vi ved og kan i forvejen. Vi har vores eget "stillads" af viden/kunnen og har brug for støtte til at bygge videre på det, vi allerede ved og kan.

Varm kakao over regnvejsbål

“Jeg bliver glad, når børnene siger ‘det kan jeg ikke’, men så vokser de med opgaven og tager ansvar, og så kan de alligevel lave varm kakao over regnvejsbål, og det lyser ud af deres øjne.” Juniorleder

“Det vigtigste for mig er, at jeg kan skabe rammer for, at børnene tager et ansvar. Jeg giver dem ikke ansvar. Når de tager et ansvar, er det en succes. Det er nok derfor, jeg er her. Jeg er lederen, der går bagved.” Tropsleder

“Lærerens væsentlige arbejde skal bestå i at lære sine disciple selv at løse deres opgaver, finde deres egne hjælpemidler - i bøger og i leksika; på kort og så videre; selv at kæmpe sig til sejr over vanskeligheder og således nå den eneste moralske løn for deres umage: en øget indsigt, en tilkæmpet styrke!”

Ellen Key i bogen *Barnets århundrede* fra år 1900

Litteratur

Interview med ekspertkilder, efterår 2015:

Grethe Kragh-Müller

Charlotte Ringsmose

Tina Skov Gretlund

Charlotte Larsen

Primærkilder - henvist til i rapporten

Bendtsen et al: Ungdomsprofilen 2014. Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet 2015.

Iglum Rønhovde, Lisbeth: Under ombygning. Om hjernen, teenagere og pædagogisk praksis. Hans Reitzel 2011.

Ingvar, Martin & Eldh, Gunilla: Lad hjernen styre i skolen. Dansk Psykologisk Forlag. 2015.

Kragh-Müller, Grethe: Små børns udvikling. In: Daniela Cecchin (red): Barndomspædagogik i dagtilbud. Akademisk Forlag 2015.

Kragh-Müller, Grethe: Kvalitet i daginstitutioner. Hans Reitzels Forlag 2013.

Larsen, Charlotte mfl.: Lær af de gyldne øjeblikke - håndbog i meningsfuld ledelse. Akademisk forlag 2015.

Mehlsen, Camilla og Lamberth, Rune: Inspirationskatalog - kortlægning af hvad medbestemmelse og ansvar betyder for børns og unges udvikling og læring. Mehlsen Media og DDS 2014.

Nielsen, Jens Christian og Sørensen, Niels Ulrik: Når det er svært at være ung i DK. Center for Ungdomsforskning, 2011.

Nielsen, Jens Christian og Sørensen, Niels Ulrik: Når det er svært at være ung i DK – unges beretninger om trivsel og mistrivsel. Center for Ungdomsforskning, 2011.

Pless, Mette et al: Unges motivation i udskolingen. Et bidrag til en teori og praksis om unges lyst til læring i og uden for skolen. Aalborg Universitetsforlag 2015.

Ringsmose, Charlotte: Læring og læringsmiljø i daginstitutioner. In: Daniela Cecchin (red): Barndoms pædagogik i dagtilbud. Akademisk Forlag 2015.

Ringsmose, Charlotte og Kragh-Müller, Grethe: KIDS. Kvalitetsudvikling i daginstitutioner. Dansk Psykologisk Forlag 2014.

Rockwoolfonden: Bruger skolebørn tiden hensigtsmæssigt? 2013.

Schaffer, H. Rudolph: Børnepsykologi. Hans Reitzels Forlag 2005.

Smidt, Sandra. Vygotsky og små børns læring. Gyldendal Akademisk. 2011.

Ulvund, Stein Erik: Forstå dit barn 0-8 år. Politikens Forlag 2008.

Spejderudgivelser

Scouts Australia Youth Program Review: School Summary Reportt 13. februar 2015.

Corpo National de Escutas: Youth Programme. April 2015.

Scouterernas folkhögskola:Handledning. Ledarutbildning Bas och Scout. 2013.

DDS: Spejderidéen - idégrundlag for Det Danske Spejderkorps. 2013

DDS: Spejder på skemaet - En inspirationsguide til samarbejder mellem spejdergrupper og den nye folkeskole. 1. udg. 2015

DDS: Lederbogen. 2006.

Scouterna: Redo för livet. Udgivelsesår ukendt.

Scouting Ireland: Stages of Development, 2005.

World Organization of the Scout Movement: *RAP - Renewed Approach to Programme*, 2000.

Artikler

Bang, Ulrik: Curlingbørn rykker ind på universiteterne. Dr.dk, 16. december 2013.

Hagerup, Annette: Puberteten kommer et år tidligere. Sygeplejersken 2009.

Hagemann, Steffen: Tema om Nutidens unge. Børn og Unge 16, oktober 2015.

Holt Nielsen, Knud: Det er ikke meget magt, børnene har fået. Asterisk nr. 72, december 2014.

Løntoft, Signe: Fri os for tidstyranniet. Børn og Unge Forskning nr. 29, december 2015.

Marsden, Bodil: Skolebørn kan ikke skrælle en gulerod. Dr.dk, 14. juli 2014.

Mehlsen, Camilla: Farvel til Freud, goddag til Amygdala. Information, 10. oktober 2015.

Mehlsen, Camilla: Fokus på børns alder er forældet. Asterisk nr. 71, september 2014.

Mehlsen, Camilla: Uddannelse stresser unge. UNIvers, december 2012.

Mehlsen, Camilla: 5 kreative traditioner. Børn og Unge Forskning nr. 9, 2010.

Hjemmesider

DDS.dk

Sundhed.dk

Sekundærkilder - baggrundsviden

Adele, Faber og Mazlish, Elaine: How to Talk so Kids Will Listen & Listen So Kids Will Talk. Scribner 2012.

Australian Government Department of Education, Employment and Workplace: Belonging, being & becoming. The Early Years Learning Framework for Australia. 2009.

DR Medieforskning, Medieudviklingen 2014. 2015.

Kragh-Müller, Grethe: Ka' selv - vil selv - men du må hjælpe mig! Aschehoug, 2003

Prehn, Anette: HjernesmarTE børn. Styrk dit barns hjerne for livet (og bliv selv klogere). People's Press, 2015.

Skovbjerg Karoff, Helle: Om leg. Legens medier, praktikker og stemninger. Akademisk forlag, 2013.

Artikler

Mehlsen, Camilla: Leg og læring hænger sammen. Temahæfte af Bakspejlet, januar 2016.

Mehlsen, Camilla: Trivsel og læring går hånd i hånd. Bakspejlet 2015.

Mehlsen, Camilla: Selfie. Faktalink, 2014.

Mehlsen, Camilla: Klubben er et frirum for konkurrencen. Børn og Unge Forskning, december 2013.

Mehlsen, Camilla: Er inklusion et problembarn? Asterisk nr. 67, september 2013.

Mehlsen, Camilla: Generation Fucked up er filantroper. Information 29. december 2011.

Mehlsen, Camilla: Tweens. Faktalink, 2011.